

Masteroppgave

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Ina Victoria Nebb Rånes

Den dansk-norske transatlantiske slavehandelen

En kvalitativ analyse av dens omtale i norsk og dansk historielitteratur

Masteroppgave i Lektorutdanning i historie

Veileder: Erik Opsahl

Trondheim, mai 2016

Ina Victoria Nebb Rånes

Den dansk-norske transatlantiske slavehandelen

En kvalitativ analyse av dens omtale
i norsk og dansk historielitteratur

Masteroppgave i Lektorutdanning i historie

Trondheim, mai 2016

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Forord

Tanken bak denne masteroppgaven begynte allerede våren 2015, da jeg tok et historiefag på NTNU hvor jeg lærte en del om den transatlantiske slavehandelen og ble klar over at også Danmark-Norge hadde en finger med i spillet. Det viste seg raskt at både mine medstudenter og øvrige venner og familie ikke visste om denne delen av norsk historie. Ballen begynte dermed å rulle, og jeg tenkte at dette temaet måtte passe ypperlig for min masteroppgave.

Jeg tok følgelig kontakt med en av de beste foreleserne jeg har hatt under min lektorutdanning på NTNU, Erik Opsahl. Han sa seg heldigvis villig til å være min veileder under dette prosjektet. Det er jeg svært takknemlig for, da han har veiledet meg trygt gjennom et mylder av litteratur som til tider har virket uoverkommelig, og han har gitt meg gode råd og frie tøyler til å arbeide med denne oppgaven på min måte. Takk for all god hjelp, Erik.

Guttene på lesesalen har vært et friskt pust i hverdagen på Dragvoll, og gode støttespillere gjennom fem år på lektorutdanningen. Takk for gode samtaler og hyggelige lunsjpauser med kortspill hvor latteren sitter løst. Uten dere hadde arbeidsdagen utvilsomt vært mye kjedeligere.

Jeg vil også rette en stor takk til mine gode venninner, Christina Tessem Jorstad, Christina Johannessen, Ida Marie Wullum og Silje Gartland Hoff, for motiverende ord og avkobling gjennom denne prosessen, samt korrekturlesing av oppgaven. Dere er gull verdt.

Mine foreldre, Lisbet og Jan Morten, fortjener også en stor takk for at dere alltid er der for meg uansett hva det skulle være.

Denne masteroppgaven er dedisert til min storebror, gode venn og evige inspirasjonskilde,

Brian Christer Nebb Rånes

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim, mai 2016

Ina Victoria Nebb Rånes

Innhold

Idéen bak oppgaven	1
Problemstilling	1
Metodisk tilnærming	2
Oppgavens oppbygging	3
Kapittel 1: Historisk fremstilling av Danmark-Norges transatlantiske slavehandel	5
1.1 Det ostindiske Kompagni	5
1.2 «Vore gamle tropekolonier»	6
1.3 Reisen over Atlanterhavet	7
1.4 Avvikling av slavehandelen	9
1.5 Et lite stykke Afrika i Norge	11
1.6 Nordmenn på Gullkysten	12
1.7 Trekanthandelens betydning for Danmark-Norge	14
1.7.1 Sukkerhuset i Trondheim	14
Oppsummering	15
Kapittel 2: Teoretisk ramme	17
2.1 Historie som mentalitet	17
2.2 Historieformidling og -bevissthet	18
2.3 Historie som identitet	19
Oppsummering	20
Kapittel 3: Norsk og dansk identitet og kultur fra 1800-tallet	21
3.1 Nasjonal identitet blant nordmenn og dansker	21
3.2 Utvikling av norsk og dansk kultur på 1800-tallet	24
Oppsummering	25
Kapittel 4: Utviklingslinjer innenfor historieskrivingen	27
4.1 Historieskriving i Norge: «Generasjonen av 1814»	27
4.1.2 Patriotisme og kongetroskap	28
4.1.3 «Skandinavismen»	29
4.2 Betydningen av historieskrivingens utvikling	31
4.3 Hva med skolen? Lærebøker i historie fra omkring 1900 til i dag	33
4.3.1 Lærebøkernes betydning	35
4.4 Historiefagets anatomi og dets betydning for historieskrivingen	37
4.5 Hva med Danmark? Utviklingslinjer innenfor dansk historieskriving	37
Oppsummering	40
Kapittel 5: Historie er viktig – men hvilken historie er viktigst?	41
5.1 Viktigheten av historie	41
5.2 Norges gode navn og rykte	44

5.2.1 Norsk eller dansk historie – eller begge deler?	44
5.4 Hvordan øke historiekunnskapen rundt den dansk-norske slavehandelen?	47
Oppsummering	49
Kapittel 6: Avslutning	51
6.1 Sammendrag	51
6.2 Konklusjon	54
6.2 Profesjonsrelevans	56
Litteratur	57

Idéen bak oppgaven

Dersom man spør en gjennomsnittlig nordmann om hva han eller hun vet om Norges historie, vil vedkommende antakeligvis nevne vikinger, svartedauden, unioner med Danmark og Sverige, motstandsbevegelser under andre verdenskrig, oljefunn og nei til EU. Etter å ha gjennomført en uhøytidelig spørreundersøkelse i min utvidede venne- og familiekrets, deriblant selverklærte historieinteresserte og noen lærere, kom jeg til konklusjonen av at de fleste hadde lite eller ingen kunnskap om den dansk-norske slavehandelen eller om de danske koloniene som i dag er Jomfruøyene. Dette er kanskje ikke så rart. Den dansk-norske slavehandelen er et område det har blitt skrevet tilsynelatende lite om i den norske historielitteraturen. Én av årsakene til den manglende litteraturen kan være noe så enkelt som at den dansk-norske slavehandelen ikke blir sett på som norsk historie, men snarere dansk. Denne forklaringen kan vi finne i Ernst Sars' syn på Norges rolle i unionen med Danmark; ifølge ham var Norge i en tilstand av «dvaleliggende søvn» i dansketiden. Med dette mente han at Norges historie mer eller mindre var satt på vent, og at det som skjedde i denne tiden var dansk og ikke norsk. Dette synet kan gjøre det enklere å forstå hvorfor den dansk-norske slavehandelen mer eller mindre har blitt nedprioritert i forbindelse med formidling og forvaltning av norsk historie. Men samtidig er det også snakk om norsk – og dansk – historiebevissthet, det er snakk om å kjenne til sitt lands historie. Å være et historiebevisst menneske vil kort forklart si at menneskets tolkning av fortiden, forståelse av nåtiden og forventninger om fremtiden har betydning for den de er og hva de gjør i dag.¹

Problemstilling

Disse idéene nevnt innledningsvis har ført til et interessant prosjekt hvor målet ble satt til å finne ut nettopp hvorfor det finnes så lite litteratur om den dansk-norske slavehandelen i norsk historielitteratur og i lærebøker i historie for den norske skolen. Samtidig har det også vært interessant å se utviklingen innenfor historieskrivingen i Danmark. Denne masteroppgaven skal derfor sentreres rundt følgende problemstilling: Hvorfor er den dansk-norske transatlantiske slavehandelen et lite omtalt emne i norsk og dansk historielitteratur? Dette skal undersøkes ved å studere hvordan historieskrivingen har utviklet seg fra Norges frigjøring fra Danmark i 1814 til i dag, analysere hvordan Danmark-Norges historie har vært preget av grunnleggende endringer i synet på hva som er viktig om feltet, og gjennom dette vise hvordan disse endringene har påvirket kunnskapen og informasjonen vi har om den dansk-norske slavehandelen i dag. I tillegg skal forskningen som har blitt gjort rundt Danmark-

¹ Eikeland, Halvdan: *Historie og demokratisk dannelse*. Kristiansand 2013: 23.

Norges rolle i den transatlantiske slavehandelen studeres nærmere for å kunne gi en historisk fremstilling av den dansk-norske slavehandelen.

Det må presiseres at når det skrives om *danske skip*, *danske kolonier* og lignende, er det på grunn av at Danmark var den dominerende parten i unionen, og den dansk-norske staten ble i hovedsak styrt fra København. Likevel har jeg valgt å bruke betegnelsen *dansk-norsk* når jeg snakker om selve slavehandelen, da slavehandelen i det større bildet også omfatter norske aktører samt det faktum at en del av råsukskeret som ble produsert på koloniene i Vestindia ble sendt til sukkerraffinerier i Norge. På denne måten har slavehandelen direkte koblinger til Norge, og det blir derfor naturlig å snakke om dansk-norsk slavehandel. Flagget vil også bli omtalt som dansk-norsk, da det på 1600- og 1700-tallet ble vanlig å bruke Dannebrog på norske krigsskip og festninger. Fra 1748 ble dette det eneste anerkjente dansk-norske handelsflagget frem til Norge i 1821 fikk det flagget vi kjenner i dag.²

Metodisk tilnærming

Historisk metode er betegnelsen på den fremgangsmåten man som forsker må benytte for å komme til en vitenskapelig erkjennelse av fortidens menneskeliv.³ Historie som vitenskapsfag baserer seg på å analysere historiske kilder, historikerens empiriske materiale.⁴ Innenfor dette er kildekritikk en av historieforskerens viktigste oppgaver, og det er nettopp denne kildekritikken som har gjort at historiefaget har fått plass blant de andre vitenskapsfagene. Kildematerialet til denne masteroppgaven er basert både på litteratur og kilder. Mesteparten av arbeidet har bestått i å lese og analysere litteratur som består av fagbøker og -artikler som spesifikt omhandler den dansk-norske slavehandelen og koloniene i Vestindia. Samtidig er det foretatt en mindre analyse av forskjellige begreper og utviklingen av disse i forbindelse med historieskrivingens utvikling fra 1800-tallet til i dag. Lærebøker i skolen fra samme periode har også blitt studert, da med den hensikt å finne informasjon om dansk-norsk slavehandel og generelt om Danmark-Norges historie. Kildematerialet er hovedsakelig hentet fra nettsiden *Slavevoyages.org*. Denne nettsiden er etablert av historikere, forskere og eksperter innenfor den transatlantiske slavehandelen. Kildematerialet man finner her har blitt digitalisert og det gjør det enklere å finne frem til aktuell og konkret informasjon. Her har mitt arbeid blant annet bestått av å finne tall på antall slaver som ble fraktet under dansk-norsk flagg fra midten av 1600-tallet til begynnelsen av 1800-tallet. Kvantifisering på denne måten bidrar til å underbygge og forklare i hvor stor grad den dansk-norske slavehandelen utbredte seg, blant

² Store norske leksikon: «Norges flagg», 10.10.2014 [online]. Sist aksessert 07.05.2016.

³ Kristensen, Bent Egaa: *Historisk metode*. København 2007: 13.

⁴ *Ibid*: 66.

annet ved å vise til hvor mange reiser som ble foretatt fra Afrika til Dansk Vestindia og hvor mange slaver som ble fraktet med skip under dansk-norsk flagg.

Oppgavens oppbygging

Første kapittel skal gi en historisk fremstilling av Danmark-Norges transatlantiske slavehandel, hvor man blant annet kommer nærmere inn på Det ostindiske Kompagni, selve reisen fra slavefortene på Gullkysten til koloniene i Vestindia, samt hvordan slavehandelen har direkte koblinger til Norge. Videre skal oppgaven settes inn i en teoretisk ramme som skal forklare begrep som er relevante for analysen, før oppgaven i kapittel tre ser på hvordan norsk og dansk kultur har utviklet seg under unionstiden og etter unionsoppløsningen til i dag. Hoveddelen av oppgaven vil bestå av å gå nærmere inn på historieskrivingens utvikling og se på hvilke måter denne utviklingen har påvirket historieformidlingen og dermed også allmennkunnskapen om den dansk-norske slavehandelen. Det er i denne delen, i kapittel fire, at årsaker til den mangelfulle omtalen av den dansk-norske slavehandelen i norsk historielitteratur skal drøftes. Årsakene blir også drøftet i forbindelse med norsk og dansk kultur i det foregående kapitlet samt i kapittel fem, hvor drøftingen videreføres til en diskusjon om hvilken historie som er viktig. Derfra skal det drøftes hvorvidt denne delen av Danmark-Norges historie er dansk eller norsk, eller om det er begge deler. For Norges del settes dette opp mot Norges gode rykte som fredsbevarende nasjon og hvordan oppbyggingen av velferdssamfunnet og demokratiet har påvirket historieskrivingen og omtalen av den dansk-norske slavehandelen. I oppgavens siste kapittel kommer et sammendrag på oppgaven og konklusjon på problemstillingen, samt en beskrivelse av hvilken profesjonsrelevans denne oppgaven har til læreryrket.

Kapittel 1: Historisk fremstilling av Danmark-Norges transatlantiske slavehandel

I perioden 1670–1807 var Danmark-Norge en av aktørene i den transatlantiske slavehandelen i selskap med andre land som England, Nederland, Frankrike og Portugal. Denne spesielle handelen har også blitt kalt trekanthandelen på grunn av sitt handelsmønster: europeiske skip og handelsmenn reiste med varer fra Europa, blant annet tørrfisk, og byttet disse mot afrikanske slaver i Afrika. Slavene ble så fraktet til de europeiske koloniene i Amerika hvor de ble satt i arbeid på sukker-, kaffe- og bomullsplantasjer. Råvarene som ble dyrket her ble så fraktet tilbake til Europa. De danske koloniene i Vestindia, St. Croix, St. Thomas og St. John, produserte råsukker som ble bearbeidet på sukkerraffinerier i både Danmark og i Norge. Ett av disse raffineriene var plassert i Trondheim og fikk navnet Sukkerhuset. Danmark-Norge har også fått æren av å være den første staten i den transatlantiske slavehandelen som forbød handel med slaver. Forbudet mot slavehandelen trådte i kraft i 1803, men selve slaveriet foregikk til midten av 1800-tallet. I 1917 solgte Danmark sine kolonier i Vestindia til USA, og disse heter i dag Jomfruøyene.

1.1 Det ostindiske Kompagni

Mot slutten av 1615 ønsket Jan de Willum fra Amsterdam og Herman Rosenkrantz fra Rotterdam å grunnlegge et handelskompani i Danmark-Norge. Via Jonas Charisius, kong Kristian 4.s sekretær og altnuligmann, fikk de kontakt med kongen.⁵ Ettersom kongen var svært interessert i handelsvirksomhet og i å knytte bånd med nederlandske kjøpmenn, gikk det bare noen måneder før Det ostindiske Kompagni ble grunnlagt. Kompaniets «oktroj», det vil si bestemmelsene rundt kompaniets organisatoriske oppbygning, var lik den nederlandske fra 1595, ettersom den hadde vist seg å være svært suksessrik. Det ostindiske Kompagni fikk monopol på å handle i Magellanhavet og dets omliggende streder, omkring Kapp det gode håp samt alle østindiske land hvor kongene tillot handel. Ved å gjøre dette hadde Kristian 4. tatt opp konkurransen med de store europeiske maktene England, Nederland, Spania, Portugal og Frankrike.

Det var behov for en betydelig kapital for å bygge skip, ansette seilere og anskaffelse av proviant til de lange reisene. Kongen søkte derfor finansiell støtte hos de københavnske borgerne og andre velstående borgere i provinsene i Danmark. Til å begynne med investerte

⁵ Scocoza, Benito: *Ved afgrundens rand 1600–1700*. Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie, bd. 8. København 1990: 85.

kongen selv knappe 16 000 daler i kompaniet, mens borgerne investerte mellom 40 000 og 60 000 daler. Adelen var i begynnelsen skeptiske til så store investeringssummer i en slik usikker virksomhet og kun førti adelsmenn investerte til sammen 27 500 daler i kompaniet.⁶ Det var altså nederlenderne som fikk Danmark-Norge involvert i den transatlantiske slavehandelen ved å ta initiativet på opprettelsen av handelskompanier. Handelskompaniet som ble opprettet av Jan de Willum kunne ikke vise til gode resultater, og dermed ga kongen bevilling til Johan og Gödert Braem for å opprette et guineansk og afrikansk kompani.⁷

1.2 «Vore gamle tropekolonier»

Den danske historikeren Georg Nørregaard er en av de få som har skrevet mer omfattende om den dansk-norske slavehandelen og kolonivirksomheten. I hans bok *Vore gamle tropekolonier: de danske etablissementer i Guinea* (1966) innleder han blant annet med følgende: «Hele dette brogede stykke af det danske folks fortid synes nu fjernt, ja næsten glemt, og dog er det kun gået lidt over hundrede år, siden det kom til afslutning». Videre skriver han at det krever sin forklaring på hvordan danskene kunne drive med en slik virksomhet som slavehandel. Nørregaard tar for seg de politiske og økonomiske aspektene ved koloniseringen og slavehandelen. Den kulturelle innsatsen blir også trukket frem, da Danmark-Norges behandling av slavehandelsspørsmålet gjorde at staten tok føringen i avskaffelsen av slavehandelen blant de involverte.

Den transatlantiske slavehandelen økte betraktelig i omfang fra 1600-tallet, da kolonimaktene fikk fremgang i handel og dyrking av blant annet sukker og bomull på sine koloniplantasjer. I Amerika mente man at afrikanerne var bedre egnet til å takle å arbeide i det varme klimaet enn deres egne innbyggere, og de ble dermed brukt som arbeidskraft. Den økonomiske gevinsten ved slavehandel viste seg å være svært stor, og det gjorde at også Danmark-Norge ønsket å ta del i denne gevinsten. For Danmark-Norge sin del var det ikke før i 1697 da Det vestindisk-guineanske Kompagni satte i gang slavehandelen i Afrika, at slavetransporten ble en mer integrert del av den dansk-norske handelen. Angivelig skjedde dette etter en skildring fra guvernør Lorentz på St. Thomas i 1696, hvor han beskrev hvor god handelen hadde vært for brandenburgerne etter at de hadde fraktet 1100 slaver over Atlanterhavet.⁸

Det enkleste stedet å få tak i slaver var Accra, hovedstaden i dagens Ghana, hvor slavefortet Christiansborg befant seg. Vedvarende kriger mellom lokale stammer genererte mange

⁶ Scocozza: 86.

⁷ Nørregaard, Georg: *Vore gamle tropekolonier: de danske etablissementer i Guinea*. København 1966: 22.

⁸ Ibid: 138.

krigsfanger, og slavene fra Accra ble i Amerika regnet som de mest arbeidsomme og utholdende slavene fra Afrika, samtidig som de også var de mest uregjerlige. På fortene måtte man være forberedt på å kjøpe og motta slaver til alle døgnets tider, da slavehandelen gikk på de innfødtes premisser. Slavehandelen foregikk ofte på natten ettersom de kunne komme med stjålne varer, og under slike omstendigheter måtte man tilse at slavehandelen ikke vakte oppsikt ved fortene.⁹ De danske og norske slavehandlerne kjøpte ofte slaver ved fortene, og benyttet seg svært sjeldent av andre handelsmuligheter som innebar å seile langs kysten og kjøpe slaver i små partier. Ved å handle på nærliggende fort gikk mye tid og penger tapt, ettersom man ofte måtte vente på å få tilsendt slaveparti. I tillegg til dette ble danske og norske slavehandlere hardt rammet av klimaet, og flere ble syke – ofte med døden til følge.¹⁰

1.3 Reisen over Atlanterhavet

Dødeligheten blant slavene var stor. For det første gikk mange liv tapt i forbindelse med de lokale stammekrigene hvor slavene først ble anskaffet. Videre var det også en andel som omkom på ferden fra innlandet i Afrika til kysten, da terrenget med tette skoger og kratt gjorde det vanskelig å navigere seg frem. På fortene hvor slavene ble holdt i vente på slaveskip, levde de trangt og ofte i «slavekasser». Som tidligere nevnt kunne det ta lang tid før slaveskipene ankom fortene, og dette bidro til at flere slaver døde på grunn av svært dårlige forhold.¹¹ Den største dødeligheten oppstod på selve slaveskipene under overfarten til de danske koloniene i Vestindia. Ifølge Nørregaard var det ikke slavehandlerens hensikt å mishandle slavene, da slavene ble ansett som kapital som ikke kunne gå til spille. Slavene fikk daglige lufteturer på dekk, de fikk brød og vann – og av og til frukt. Likevel var det mange som døde, og det var blant annet på grunn av kummerlige forhold om bord i slaveskipene. De lå stuert tett sammen i rom under dekk, og mennene var ofte lagt i lenker.¹² Dårlig hygiene og dårlig ventilasjon førte til at flere ble regelrett kvalt av mangel på frisk luft, og epidemier med kopper og dysenteri var vanlig. Slaveskipene hadde derfor med leger om bord, men de var ofte til ingen nytte for slavene. Det hendte også at slaveskipene traff på vindstille vær, noe som førte til at overfarten ble flere dager lengre og man måtte derfor rasjonere maten. I verste fall ved slike tilfeller hendte det at man måtte kaste noen slaver over bord for at det skulle bli nok brød og vann til resten.¹³

⁹ Nørregaard: 140.

¹⁰ Ibid: 139.

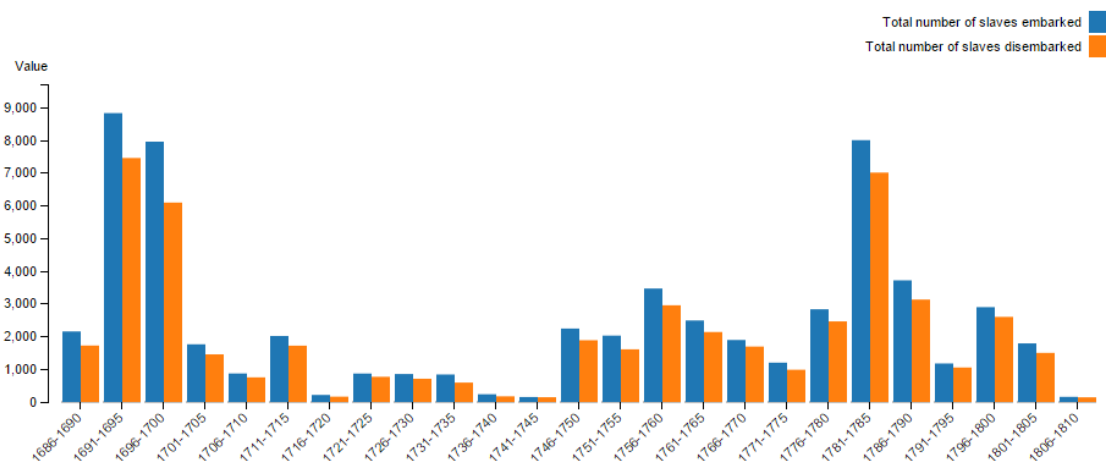
¹¹ Ibid: 147.

¹² Ibid: 143.

¹³ Ibid: 146.

I 1779 seilte det danske slaveskipet Fredensborg, med kaptein Johan Frantzen Ferentz, fra Gullkysten til Dansk Vestindia med 421 slaver om bord, hvor det var kun 276 slaver som kom i land med livet i behold. Dette utgjør en dødsrate på 34,4 %.¹⁴ I kildene er det uspesifisert hvilken dansk koloni slavene kom til. Dette eksempelet av dødelighet om bord er ikke noe ekstraordinært, men det gir et innblikk i hvordan forholdene om bord på slaveskipene var. Ikke alle dødsfallene skyldtes dårlige forhold om bord på skipene; den nedadgående mentale helsen til slavene gjorde at flere hoppet i havet under reisen og dermed endte sine liv der. På skipene var det, på grunn av slavens selvmordstanker, regler mot at slavene skulle få tak i kniver eller andre skarpe gjenstander som kunne hjelpe dem med å ta egne liv. Ifølge Nørregaard ble den mentale tilstanden til slavene påvirket av flere faktorer. For det første ble de fraktet vekk fra sitt eget hjemland under tvang, og de ante ikke hva som ventet dem på slutten av reisen. For det andre ble flere unge slavekvinner hentet fra rommene under dekk for å bli brukt til seilernes og slavehandlernes seksuelle forlystelse. Slavene forestilte seg antakeligvis også det verste og levde dermed i en konstant frykt for hva som kunne skje videre under reisen.¹⁵

Grafen nedenfor viser forholdet mellom hvor mange slaver som ble lastet om bord etter kjøp i Afrika (blå) og hvor mange som ble lastet av (oransje).¹⁶ Tallene er basert på reiser fra Gullkysten med slaveskip under dansk-norsk flagg med Dansk Vestindia som destinasjon.

¹⁴ Slavevoyages.org. Sist aksessert 26.01.2016.

¹⁵ Nørregaard: 146.

¹⁶ Graf hentet fra Slavevoyages.org. Sist aksessert 26.01.2016.

For slavehandlerne var slaveopptøyene det farligste ved overfarten. Slaveskipenes besetninger bestod som regel av mellom 25 og 30 menn som skulle ha ansvaret for flere hundre slaver. Det kunne derfor bli svært risikabelt for besetningens del dersom slavene fikk overtaket i et opprør. På de danske slaveskipene var slaveopptøyer noe man sjelden opplevde, men natt til 15. september 1709 brøt noen slaver seg fri fra lenkene om bord på «Fridericus Quartus». Bråk og skrik fra slavene gjorde at besetningen ble advart og slaveopptøyene ble slått hardt ned på, og dagen etter ble slavene brutalt straffet; slaven som var ansvarlig for opptøyene fikk sin høyre hånd hugget av og ble vist frem for resten av slavene til skrekk og advarsel. Deretter ble også venstre hånd og så hodet hugget av, før besetningen hengte opp den døde kroppen om bord på skipet hvor den hang i to dager.¹⁷ Epidemier og sykdommer rammet også slaveskipenes besetning, og kostet mange livet. Dette var én av faktorene som var med på avgjørelsen om å avskaffe slavehandelen.¹⁸

1.4 Avvikling av slavehandelen

Allerede i 1708 opplevde Det vestindisk-guineanske Kompagni motstand mot slavehandelen, med kompaniets bokholder Frederik Holmsted i spissen. Han argumenterte for at den økonomiske vinningen med slavehandelen var tilnærmet ikke-eksisterende, ettersom overskuddet ble oppslukt av ulykkene og kostnadene som overfarten medførte. Dette gjorde at kompaniet ble mer og mer tynget i gjeld. Etter beregninger sammen med sin etterfølgende bokholder P. Mariager, kom Holmsted frem til at kompaniet hadde fått mer for de slavene de hadde solgt i Dansk Vestindia enn det de hadde gitt for dem i Afrika. Likevel ble det snakk om et betydelig underskudd når man tok i betraktning de løpende kostnadene ved driften av fortene.¹⁹ Det vestindisk-guineanske Kompagni måtte derfor erkjenne at den dansk-norske slavehandelen ikke var lønnsom. Rundt 1730 så det ut til at slavehandelen på Christiansborg gikk i stå, og Holmsberg foreslo derfor å sende kun småskip til Guinea for å opprettholde besittelsene på kysten, og heller overlate slavehandelen til andre aksjonærer i kompaniet. Ledelsen i kompaniet ville derimot ikke gjøre det slik. De mente at man hadde stort behov for slaver til plantasjedriften i Dansk Vestindia, og man måtte jo hente disse slavene fra et sted. Den 9. november 1731 fastslo derfor ledelsen at slaveskipene nå skulle handle langs hele Guineakysten og ikke kun ved Christiansborg. På denne måten mente de at tilgangen på slaver ble større og at man raskere fikk fulle slaveladninger. I 1733 skulle det vise seg at denne nye

¹⁷ Nørregaard: 147.

¹⁸ Ibid: 154.

¹⁹ Ibid: 149.

organiseringen var til det beste da Danmark-Norge kjøpte St. Croix og behovet for slaver økte.²⁰

Det økende behovet for slaver førte til at Danmark-Norge også begynte å handle med slaver internt i Karibia, noe som var et særskilt trekk ved den dansk-norske slavehandelen på slutten av 1700-tallet. Danmark-Norge kjøpte og solgte slaver i den interkaribiske handelen i nesten likt antall som de som ble transportert direkte inn fra Afrika. Mellom 1747 og 1807 ble det gjort omtrent 300 reiser mellom Danmark og Guinea til Karibia, og mindre enn 200 fulgte trekkantruten. I forbindelse med dette drev Danmark-Norge slavehandel med Cuba på 1790-tallet, noe som tyder på at det var stor profitt å hente ved å frakte afrikanere til Cuba i første omgang.²¹ På grunn av den interkaribiske handelen opplevde Danmark-Norge på 1790-tallet en økning i slavehandelen. Parallelt med dette begynte motstanden mot denne type handel for alvor å bre om seg. Den dansk-tyske greven og politikeren Ernst Schimmelmann (1747–1831) var også en av bidragsyterne til forbudet av slavehandelen. Han ønsket at slavene skulle bli frie, da han så de moralske problemene ved handelen. Samtidig så han også at Guineahandelen gikk med underskudd og var en svært dårlig forretning. I 1786 fikk han en kommisjon til å undersøke handelen i Guinea for å stadfeste hvor lite lønnsom slavehandelen var, og i 1787 bekreftet kommisjonen at slavehandelen ga underskudd.²²

Selv om man kom med moralske og økonomiske argumenter for å forby slavehandelen, var det ikke dette som var avgjørende for beslutningen. Det ble heller planlagt å bygge ut plantasjene man allerede hadde i Afrika og få slavene til å jobbe der i stedet for å frakte de over til koloniene i Vestindia. Man hadde også tidligere på 1700-tallet lekt med tanken om å bygge plantasjer i Afrika i stedet for å frakte slaver over Atlanterhavet, da det utvilsomt var en mye mer lønnsom affære. Samarbeidet med de innfødte hadde derimot vært dårlig, og man mente at slavene var opprørske og lite arbeidsomme.²³ I spissen for utbygging av plantasjene i Afrika stod legen Paul Isert, en mann med god dialog med de innfødte og stor kunnskap når det gjaldt klima og Guineas natur. Han fikk i gang utbygging, men ved hans død i 1789 ble utbyggingen stanset og den danske plantasjevirkosomheten på Gullkysten ble dermed en fiasko.²⁴ Likevel var det flere som prøvde lykken med å bygge plantasjer i Guinea. To

²⁰ Nørregaard: 150.

²¹ Eltis & Engerman: *The Cambridge World History of Slavery, vol. 3: AD 1420–AD 1804*. Cambridge 2011: 468.

²² Nørregaard: 270.

²³ Ibid: 271.

²⁴ Ibid: 273.

plantasjer som ble satt i drift het «Frydenlund» og «Jægerslyst», men på grunn av dårlig administrasjon gikk de konkurs etter kort tid.²⁵

Til tross for disse mislykkede plantasjeforsøkene fikk kompaniledelsen i København informasjon om at det var svært fruktbart å dyrke jord på Gullkysten, og dermed diskuterte man igjen muligheten for å opphøre slavetrafikken mellom Afrika og Dansk Vestindia. På samme tid i Storbritannia hadde parlamentet forkastet forslaget om øyeblikkelig forbud mot slavehandel, og Schimmelmann satte i gang med å lage sitt eget reviderte lovforslag. Han mente at slavehandelen burde opphøre gradvis, slik at man kunne sikre at de danske koloniene i Vestindia fikk tilstrekkelig tilgang på slaver før slavehandelen ble forbudt.²⁶ Kommisjonen som ble satt til å behandle forslaget undertegnet i samsvar med en kongelig resolusjon av 24. februar 1792 en forordning av 16. mars 1792. I denne forordningen ble det stadfestet at den dansk-norske slavehandelen skulle bli forbudt fra nyttår 1803. I perioden mellom 1792 og 1803 ble man derfor oppfordret til å handle slaver og frakte de til Dansk Vestindia mens man fortsatt hadde lov, og det ble forbudt å frakte slaver vekk fra koloniene. Danmark-Norge ble med dette den første av kolonimaktene som forbød slavehandel.²⁷ Selv om lovforslaget trådte i kraft i 1803, var det fremdeles enkelte skip som fortsatte å frakte slaver under det dansk-norske flagget frem til 1806. Slaveskipet «Nicoline» fraktet 158 slaver (hvorav 143 overlevde overfarten) fra Christiansborg til St. Croix i 1806, og er det siste registrerte danske skipet som fraktet slaver.²⁸

1.5 Et lite stykke Afrika i Norge

Norge og nordmenn hadde også en finger med i spillet, nesten uavhengig av Danmark og København. Det finnes eksempler på nordmenn som kjøpte slaver fra danske kolonier til eget bruk hjemme i Norge. Hans Herlofsen fra Arendal kjøpte i 1782 en slave fra Karibia som het Adam. Herlofsen kjøpte mest sannsynlig ikke slaven på grunn av et ønske om billig arbeidskraft, da kilder viser at han betalte rundt 300 riksdaler for 13 år gamle Adam. Årsaken til slavekjøpet var antakeligvis at han ønsket å ta med noe eksotisk hjem til Arendal, samtidig som slaven kunne bli sett på som et statussymbol. Herlofsen var ikke den eneste nordmannen som brakte afrikanske slaver til Norge; flere kjøpmannsfamilier gjorde det fordi det vitnet om eksklusivitet.²⁹ Adam ble, som de aller fleste slaver, behandlet dårlig av sin «herre». Dette

²⁵ Nørregaard: 275.

²⁶ Ibid: 275.

²⁷ Ibid: 276.

²⁸ Slavevoyages.org. Sist aksessert 29.01.2016.

²⁹ Sætra, Gustav: «Adam: Herlofsons negerlave» i *Nordmenn i Afrika – Afrikanere i Norge*. Anne Bang & Kirsten Alsaker Kjerland, Bergen 2002: 11.

førte til at han klagde til byfogden i Arendal, og etter omfattende avhør ble Adam satt fri. Begrunnelsen for dette var at byfogden mente at Adam hadde fått urettmessig straff av Herlofsen, og at et menneske ikke kunne eie et annet menneske mot dets vilje. I 1788 ble Adam konfirmert i Arendal, omtrent 19 år gammel. Hva som skjedde med Adam etter dette er uklart. I et brev fra fylkesarkivar Aalholm står det at han ikke tålte «omplantningen» og døde tidlig. Dette er usikkert, og den eneste bekreftelsen på at Adam ikke lenger var i Herlofsens hus finner man i folketellingen fra 1801 der Adam ikke står oppført.³⁰

Det er nærliggende å tro at innbyggerne i Arendal ikke hadde særlig kunnskap om den dansk-norske slavehandelen, men Adams tilstedeværelse i byen gjorde antakeligvis innbyggerne nysgjerrig på bakgrunnen hans. På denne måten bidro Adam til å kaste lys over slave- og kolonipolitikken til den dansk-norske staten, og slavehandelen ble dermed en del av dagliglivet til nordmenn. Dette gjorde at slavespørsmålet ble aktualisert og gjenstand for debatt, noe som gjenspeiles i byfogdens avgjørelse om frigjøringen av Adam.³¹

1.6 Nordmenn på Gullkysten

Cornelius Pettersøn fra Bergen gikk i 1729 i land på Gullkysten som soldat ved det danske slavefortet Christiansborg. Blant de hvite på Gullkysten hadde dødeligheten lenge vært høy som følge av blant annet malaria, dysenteri og kopper samt høyt inntak av brennevin. Dette gjorde det vanskelig å rekruttere folk til Gullkysten for Det vestindisk-guineanske Kompagni. Derfor var ofte soldatene som jobbet ved blant annet Christiansborg av det mer «lugubre» slaget, og Afrika-tjenesten fungerte som et alternativ til tukthus og straffarbeid.³² Livet på Gullkysten kunne være brutalt da det ofte var særdeles spente forhold mellom hvite og svarte, og det var viktig å finne allierte blant lokalbefolkningen. Flere danske og norske soldater dannet allianse ved å ta en afrikansk kone. Ved å gjøre dette knyttet man gjensidige familiære bånd med afrikanske familier, noe som var en viktig bidragsyter til overlevelse på Gullkysten.

De fleste som begynte som menige soldater på Gullkysten hadde gode muligheter til å stige i gradene dersom de ble værende i noen år. Det beste utfallet for disse soldatene ville være å bli handelsassistenter eller såkalte «faktor»er. For Cornelius Pettersøn gikk det ikke slik; den høyeste graden han oppnådde var sersjant i 1744 – femten år etter han hadde ankommet Gullkysten. Hans middelmådige karriere ved Christiansborg skyldes mest sannsynlig hans

³⁰ Sætra i Bang/Kjerland: 14.

³¹ Ibid: 15.

³² Hernæs, Per: «Den balstyrige bergenser på Gullkysten» i *Nordmenn i Afrika – Afrikanere i Norge*. Anne Bang & Kirsten Alsaker Kjerland, Bergen 2002: 17.

dårlige og uregjerlige oppførsel; etter en svært fuktig kveld på begynnelsen av 1740-tallet endte han opp med å rasere hele hageanlegget til guvernøren ved Christiansborg.³³ Fuktige kvelder blant soldater og faktorer på slavefortene var ikke uvanlig, og det var heller ikke voldsepisoder og mytteri. Tidvis var det dårlig tilgang på mat og drikke for danskene og nordmennene på Gullkysten, og flere så sitt snitt til å skaffe seg ekstra inntekter ved å samarbeide med de lokale stammene og delta i borgerkriger. Alvorlig sykdom, blant annet malaria og syfilis, gjorde at mange døde tidlig.³⁴

Det hendte også at nordmenn var sentrale aktører i administrasjonen på Gullkysten. To av disse, Andreas Wellemsen og Søren Schielderup, var guvernører på 1720- og 1730-tallet. Wellemsen var født i Trondheim rundt år 1700 og kom til Gullkysten i 1726 hvor han ble ansatt som bokholder og assistent for guvernøren. I september året etter ble Wellemsen utropt til midlertidig guvernør etter at to guvernører døde med kort mellomrom. Wellemsen var guvernør i en svært turbulent tid på Gullkysten; i perioden 1727–1730 pågikk de såkalte Akwamu-krigene, en av de blodigste konfliktene på Gullkysten under slavehandelsperioden. Dilemmaet for Danmark-Norge dreide seg om hvilken side de skulle ta i konflikten; enten fortsette å være allierte med Akwamu-folket eller ta side med opprørerne som besto av blant annet engelskmenn og nederlendere. Wellemsen valgte en løsning hvor han i realiteten holdt Danmark-Norge nøytral, noe som på lang sikt viste seg å være den beste løsningen. Da Akwamu vant en midlertidig seier i 1730, fikk nemlig de danske og norske aktørene tilgang på store forsyninger av slaver.

Som prestesønn fra Skogn hadde Søren Schielderup en god utdanning i bakhånd da han ble guvernør i 1735. Han behersket både tysk og fransk samtidig som han hadde erfaring fra militæret. Dette var viktige kompetanser som handelskompaniet så etter. Som guvernør fikk Schielderup igjen orden på både slavefort og mannskap etter Akwamu-krigene, men mangelen på kompetent arbeidskraft fra Europa til restaurering av slavefortene gjorde at Schielderup så til «mulattene». Disse var barn av europeiske menn og afrikanske kvinner, og Schielderup mente at de kunne få samme lønn som europeiske håndverkere ville fått. Dette gjorde at han fikk et godt forhold til afrikanerne, noe som viste seg å være utslagsgivende i utvidelsen av slavehandelen. Hans gode forhold resulterte nemlig i at det ble etablert et slavefort på Gullkysten som fikk navnet Fredensborg. Dette var det første av mange danske slavefort øst for Christiansborg. Schielderup satt ikke lenge som guvernør, da han døde av

³³ Hernæs i Bang/Kjerland: 18.

³⁴ Ibid: 20.

nyrestein i 1736. Til tross for korte guvernørperioder både for ham og Wellemsen, hadde deres innsats stor betydning for den økende suksessen i den dansk-norske slavehandelen fra midten av 1700-tallet.³⁵

1.7 Trekanthandelens betydning for Danmark-Norge

På de danske koloniene i Vestindia ble det hovedsakelig dyrket rørsukker, og råsukskeret ble fraktet til sukkerraffinerier i Danmark og i Norge. Den økende etterspørselen etter sukker i Danmark-Norge førte til økende produksjon av sukker i koloniene. Dette gjorde at sukkerraffinerier også ble etablert i Norge fra midten av 1700-tallet, det første i Bergen. Trekanthandelen bidro derfor til å fremme selvforsyningen i Danmark-Norge ved å møte den økende etterspørselen etter sukker ved å etablere egne raffinerier. Dette ble gjort fordi man ønsket å bremse den store importen fra Holland som var den ledende staten innenfor denne industrien.³⁶ Fra Arendal reiste det flere skip som hovedsakelig transporterte råsuksker fra koloniene tilbake til Danmark-Norge, men det er nærliggende å tro at de personlige slavene til blant annet Hans Herlofsen og andre kjøpmannsfamilier også ble fraktet med disse skipene. På denne måten var også norske skip direkte involvert i slavehandelen.³⁷

1.7.1 Sukkerhuset i Trondheim

I 1754 stod Trondheims første sukkerraffineri ferdigstilt på Kalvskinnet. Det var to av byens rikeste borgere, Hans Hornemann og Hans Ulrik Møllmann, som i 1750 hadde gått sammen om å investere i industrivirksomhet.³⁸ Gjennom tolløkning og forbud mot å innføre raffinert sukker fra andre land, la den dansk-norske staten forholdene til rette for opprettelsen av et sukkerraffineri i Trondheim. Det ble også bestemt at råsukskeret til raffineriene i Danmark-Norge skulle hentes fra koloniene i Vestindia og derfra fraktes på danske eller norske skip. På denne måten ble den innenlandske næringsvirksomheten godt beskyttet av staten. Dette skjedde i tråd med den fremtredende økonomiske politikken på 1700-tallet, merkantilismen, hvor målet var å øke vareeksporten og redusere vareimporten for å gjøre staten rikere.³⁹ Sukkerhuset i Trondheim fikk konkurranse fra København. Denne konkurransen ble særlig merkbar fra rundt 1765, da københavnske raffinerier begynte å sende sukker og sirup nordover. Likevel ble Sukkerhuset god butikk; i perioder ble overskuddet så stort at man kunne legge til side store reserver, noe som gjorde at aksjene holdt høy kurs.⁴⁰ Sukkerhuset på

³⁵ Svensli, Fredrik Hyrum: «*Slik levde nordmennene som deltok i slavehandelen i Afrika*», *Aftenposten* 02.06.2014 [online]. Sist aksessert 25.02.2016.

³⁶ Sætra i Bang/Kjerland: 12.

³⁷ Ibid: 13.

³⁸ Halvorsen, Kjell Atle: *Sukkerhuset på Kalvskinnet – et temahefte i historie*. Trondheim 1993: 13.

³⁹ Ibid: 18.

⁴⁰ Ibid: 21.

Kalvskinnet bidro til å sette Trondheim i et større internasjonalt handelsverk, og knyttet byen mer eller mindre direkte til den dansk-norske slavehandelen.

Oppsummering

Danmark-Norge var aktiv i den transatlantiske slavehandelen i perioden 1670–1807, før staten ble den første som la ned forbud mot denne typen handel. Danmark-Norge eide slavefort på Gullkysten, dagens Ghana, hvorfra de fikk fraktet omtrent 100 000 slaver over til koloniene i Vestindia. Reisen over Atlanterhavet kunne være risikabel og mange slaver døde under overfarten, blant annet som følge av matmangel, dårlig luft og sykdommer. Danmark-Norge drev også med slavehandel internt i Karibia, da særlig med Cuba på 1790-tallet. Til tross for økte inntekter i denne perioden, måtte Danmark-Norge innse at slavehandelen ga lite økonomisk overskudd. Dette, sammen med det moralske aspektet ved slavehandelen, førte til at Danmark-Norge forbød den i 1803. Det finnes også direkte koblinger mellom den transatlantiske slavehandelen og Norge. Slavegutten Adam i Arendal og Sukkerhuset i Trondheim er to eksempler på det. Det var også ansatt nordmenn i administrasjonen på slavefortene på Gullkysten, som hadde ansvar for blant annet slavetransporten. Dette kapitlet har vist at den dansk-norske slavehandelen var noe omfattende og at den har direkte koblinger til Norge og Trondheim. For å kunne analysere betydningen av denne delen av norsk historie videre, er det viktig å etablere en teoretisk ramme for denne oppgaven. Det innebærer blant annet å forklare begrep som for eksempel historiebevissthet, identitet og mentalitet.

Kapittel 2: Teoretisk ramme

Historie er viktig, det er det ingen som kan argumentere mot. I boka *Historie, minne og myte* (1999) innleder Anne Eriksen med nettopp dette, og begrunner det med at historie bidrar til å gi identitet og tilhørighet for enkeltpersoner, grupper og nasjoner. I tillegg legger hun frem historie som et kulturprodukt, noe som er skapt av nåtidens interesse for fortiden. I forbindelse med dette stiller Eriksen et interessant spørsmål: «Hvem skaper historien? Er det fortidens mennesker, eller er det vi selv – interesserte lekfolk og forskere sammen?». ⁴¹

Eriksen drøfter videre det moderne historiesynet og konsekvensene av dette. Her drar hun frem David Lowenthals bok *The Past is a Foreign Country* (1985), hvor historiesynet og forestillingene om fortiden fremstår som et fremmed land – som noe helt annet enn nåtiden. Historiefaget inneholder elementer man kan finne i det moderne historiesynet; tidsforståelsen er lineær, og endringene som har skjedd i historiens løp blir sett på som fremskritt. Fortiden og nåtiden blir derfor plassert i et hierarki, hvor nåtiden troner på toppen og alltid vil være den beste tiden. ⁴² Den dansk-norske slavehandelen kan settes i sammenheng med dette, ved at historien er *fremmed*, fjern – eller noe tapt og glemt. Dette blir drøftet nærmere i kapittel fire.

2.1 Historie som mentalitet

Historiefaget er omfattende, og jo mer tid som går, jo mer historie er det å forholde seg til. I dagens globaliserte verden har kulturer blitt mer sammensmeltede, og informasjon har blitt enklere å dele, slik at den fysiske avstanden oppleves mindre. Tar man også i betraktning de mange migrasjonene, folkevandringene, som har foregått de siste hundre årene har kanskje folks røtter og opphav blitt noe utvisket og distansert fra tankene. Derfor kan man stille spørsmål ved viktigheten av å kjenne sine røtter. I denne sammenhengen er det fruktbart å se på historie som mentalitet. Mentalitet kan best beskrives som en måte å tenke på, eller en holdning man har. Det er vanskelig å snakke om mennesker og samfunn uten å tenke på historie. Historie er en del av oss, historie er en mentalitet som gjennomsyrer hva vi er, og hvordan vi og samfunnet har blitt til det vi og det er i dag. Derfor må man kjenne sine røtter, enten man vil eller ikke. ⁴³ Som Eriksen selv påpeker, er det ikke slik at vi nødvendigvis vet så mye om våre røtter, men at vi likevel ikke klarer å la være å tenke på at det som har vært før, er forklaringen på det som er nå. Her kommer historisismen inn, en betegnelse på et syn som tilsier at all utvikling i samfunnet er et produkt av historisk gitte betingelser, og at man må ha

⁴¹ Eriksen, Anne: *Historie, minne og myte*. Oslo 1999: 10.

⁴² Ibid: 20.

⁴³ Ibid: 153.

kjennskap til disse betingelsene for å kunne forklare samfunnet slik det er i dag.⁴⁴ Selve historisismen er derfor allmenn og har blitt en mentalitet, mens historiefaget blir en form for ekspertvirksomhet.

Det er aktørene innenfor ekspertvirksomheten, historiefaget, som gjennom historieskrivings tid har plukket ut og systematisert måten man forstår fortiden på.⁴⁵ På denne måten kan man si at det er forfatterne innen historiefaget som mer eller mindre har bestemt hvilke typer historier og forestillinger som skal bli en del av allmennforestillingene. Allmennforestillingene blir derfor skapt av hva denne ekspertvirksomheten fokuserer på, og historiefaget har dermed makt til å endre allmennforestillingene. Samtidig er det ofte slik at når allmennforestillingene først er etablerte, er de svært seiglivede og vanskelig å endre. En mentalitet endres ikke over natten, den forandrer seg gradvis over tid.

2.2 Historieformidling og -bevissthet

I boka *Historie og demokratisk dannelse* (2013) skriver Halvdan Eikeland om historiebruk, historieformidling og dannelse. I forbindelse med historie kan man si at dannelse er en persons moralske holdning til historie. Dannelse kan derfor knyttes opp mot identitet og tilhørighet, da moralske holdninger er en del av en persons oppvekst, miljø og samfunn. Historieformidling er gjerne organisert, og dette kommer særlig frem i skole og universitet. Innenfor skolen har det vært tre utdanningspolitiske retninger i arbeidet med læreplaner i løpet av 1900-tallet: den patriarkalske, den vitenskapelig-rasjonelle og den demokratiske.⁴⁶ Selve begrepet historiebevissthet kom ikke inn i norske læreplaner før Kunnskapsløftet i 2006. Læreplanarbeid kan knyttes opp mot den tidligere nevnte *ekspertvirksomheten*, og i denne sammenheng blir læreplanarbeid en del av hvilke allmennforestillinger samfunnets medlemmer danner seg. På grunnlag av dette kan man si at skole og universitet, med sine spesifikke lærebøker, er med på å konstruere historiebevisstheten til elevene og studentene, og dermed også samfunnets historiebevissthet. Selv om skolen har ganske stor innflytelse når det gjelder kunnskapsformidling innenfor historien, er det ikke slik at historiebevissthet kun dannes innenfor skole og universitet. I det store bildet er historieformidlingen i skolen kun en liten del av den historiske dannelsesprosessen.⁴⁷

Det er flere områder i samfunnet hvor man kan øke sin historiebevissthet utenom utdanningsinstitusjoner. Eksempler på dette er museum, bøker (både selvstendige fagbøker og

⁴⁴ Svendsen, Trond Olav: «Historisisme», *Store norske leksikon*, 2016 [online]. Sist aksessert 08.02.2016.

⁴⁵ Eriksen: 155.

⁴⁶ Eikeland: 43.

⁴⁷ Ibid: 94.

skjønnlitterære verk), filmer, minnesmerker og ruiner. Også på slike områder er ofte historien konstruert på en måte som kan endre individets allmennforestillinger. Museer er som regel knyttet til museumsstedets historie, og blir ofte fremstilt på en slik måte som gjør historien spennende og avler flere besøkende. Ifølge Eriksen er disse samfunnsområdene, det såkalte «historie-apparatet», en del av «den sosiale minneproduksjonen» i historie. Dette er en del av en modell som ble utviklet av en gruppe historikere i Birmingham på 1980-tallet som fikk navnet «Popular Memory». Denne modellen handler om hvordan et samfunn kan forstå fortiden og er dermed også knyttet til historiebevissthet. Historie-apparatet består ikke kun av offentlige institusjoner og aktører; den sosiale minneproduksjonen består også av minner, fortellinger og tradisjoner.⁴⁸

2.3 Historie som identitet

Å ha et bevisst forhold til fortiden er viktig for identitetsfølelsen, da det å vite hvem vi var bekrefter hvem vi er.⁴⁹ Historiebevissthet og identitet er derfor to begreper som er tett knyttet sammen. Selve identitetsbegrepet kan defineres som individets selvforståelse innenfor en sosial kontekst.⁵⁰ På denne måten blir identitet en del av personligheten, samtidig som det handler om å ta del i et sosialt og kulturelt fellesskap slik at man føler en tilhørighet til samfunnet. Man kan skille mellom tre elementer når det gjelder utformingen av individets historiske selvforståelse: 1) sosial og regional tilhørighet, 2) individuell livshistorie, og 3) nasjonal tilhørighet.⁵¹ Sistnevnte element kan være en utfordring å forholde seg til i dagens multikulturelle og -etniske samfunn.

I forbindelse med identitet kan man også trekke inn kollektiv erindring som et element. Eriksen skriver at «når historiekunnskapen forvandles til erindring, innebærer det at enkeltpersoner tar den til seg og oppfatter den som sin».⁵² Kollektiv erindring fører til at det nasjonale blir personlig og dermed levende. Den er derimot svært selektiv, noe som gjenspeiles i hvilke personer og hendelser som blir tatt opp i denne tradisjonen. Et eksempel er nordmenns erindring av vikingene. Dette er noe det norske folk anerkjenner, og man identifiserer seg gjerne med vikingenes egenskaper, da disse blir sett på som «urnorske», som for eksempel styrke, utferdstrang og pågangsmot.⁵³ Dette til tross for at de fleste vikinger var røvere, og plyndret og voldtok «det de kom over». En interessant tanke i denne

⁴⁸ Eriksen: 14.

⁴⁹ Lowenthal, David: *The Past is a Foreign Country*. Cambridge 1985: 197.

⁵⁰ Eikeland: 94.

⁵¹ Ibid: 95.

⁵² Eriksen: 101.

⁵³ Ibid: 101.

sammenhengen er om og i hvilken grad den dansk-norske slavehandelen er en del av den kollektive erindringen.

I forbindelse med dette er det fruktbart å se på Norges plass i verden og hvordan den nasjonale historieskrivingen om Norge har utviklet seg. Her kan man trekke inn metodologisk nasjonalisme. Denne metodologien innebærer oppfatningen av at vi lever i tilnærmet lukkede nasjonale systemer som vi har politisk kontroll over, og at samfunnet og nasjonalstaten er sammenfallende fenomener.⁵⁴ Tradisjonen innenfor den nasjonale historieskrivingen fokuserer på at historiske hendelser behandles ut fra deres betydning for Norge som nasjon, og den nasjonale historieskrivingen har derfor stor betydning for hvordan folket oppfatter sin egen nasjon og dens betydning i verden.⁵⁵ Denne tradisjonen er ikke noe særegent for norsk historieskriving, da den stod sterkt også ellers i Europa på 1800-tallet.

Oppsummering

Alle har et forhold til historie. Historiebevissthet og mentalitet er knyttet tett sammen, og historie blir dermed også en del av identiteten til en person, gruppe eller nasjon. Historiefaget kan også kalles *ekspertvirksomhet*, da faget er ansvarlig for hvilken historie som skal formidles. Ekspertvirksomheten har derfor stor innflytelse når det gjelder utvikling av historiebevisstheten. Lærere i skolen kan også inngå i denne ekspertvirksomheten, da de velger ut hvilken historie som formidles i undervisningen, det samme gjelder de som utvikler læreplaner for skolen. Når man snakker om historie som identitet kan man også trekke inn kollektiv erindring. Dette begrepet innebærer at enkeltpersoner tar til seg historien og oppfatter den som sin, og dermed blir historien en del av en felles identitet. Dette kan igjen knyttes opp mot nasjonal identitet. Identitet er også forbundet med kultur, og i forbindelse med denne oppgaven vil det derfor være hensiktsmessig å se på utviklingslinjene innenfor norsk og dansk kultur og knytte dette til identitetsfølelsen blant nordmenn og dansker.

⁵⁴ Schiefloe, Per Morten: «Metodologisk nasjonalisme» i *Adresseavisen* 19.05.2006 [online]. Sist aksessert 19.05.2016.

⁵⁵ Eriksen: 45.

Kapittel 3: Norsk og dansk identitet og kultur fra 1800-tallet

Kultur er et sammensatt begrep som kan ha flere betydninger. I forbindelse med denne oppgaven blir det generelle kulturbegrepet benyttet, som omfatter tanke-, kommunikasjons- og atferdsmønstre hos mennesker. Man snakker blant annet om norsk kultur som en samlebetegnelse på visse fellestrekk nordmenn deler, noe som viser at man ofte tenker at hver kultur tilsvarer ett folk eller ett samfunn.⁵⁶ På denne måten kan man skille mellom norsk og dansk kultur, og samtidig knytte kultur til identitet. Som tidligere nevnt er identitet tett knyttet opp mot en persons selvdefinisjon og dens forhold til verden rundt seg. Identitet er en lang prosess som stadig blir utviklet gjennom ens liv, og kan forandre seg etter hvilke personlige endringer man opplever. Familie, kjønn og arbeid er elementer som styrker identitetsfølelsen, og en person kan derfor ha flere identiteter.⁵⁷ Det er også viktig å bemerke at identitetsfølelsen gjerne blir sterkere og viktigere under kriser, slik som for eksempel ved kriger. Dette var tilfellet for nordmenn og dansker i tiden etter slaget ved Reden i 1801 og i krigen 1807–1814. Statsfelleskapet ble styrket; nordmenn drev innsamlinger, holdt minnefester og skrev patriotiske sanger for å vise støtte og solidaritet med danskene.⁵⁸ Ved å analysere den nasjonale identiteten kan man derfor forklare samfunnsforhold og relasjoner mellom stater og deres eventuelle nasjoner, da det blant annet gir et innblikk i menneskers motiver.⁵⁹

3.1 Nasjonal identitet blant nordmenn og dansker

Begrepet nasjonal identitet er sammensatt av flere elementer, eller sagt på en annen måte; nasjonal identitet er sammensatt av flere identiteter eller ulike sosiale roller. Disse elementene, eller identitetene, innebærer kjønn, territorium, sosio-økonomisk klasse, religion, etnisitet og familie eller opphav.⁶⁰ Når den nasjonale identiteten består av flere elementer blir den også mottakelig for andre impulser og er i stand til å endre seg. Nasjonal identitet bidrar til å knytte bånd mellom medlemmer av et samfunn gjennom minner, myter og tradisjoner.⁶¹ Rasmus Glenthøj skriver i sin bok *Skilsmissen: dansk og norsk identitet før og etter 1814* (2012) at det ikke eksisterte en nasjonal identitet hos bøndene, men at denne var mer tilstedeværende hos den borgerlige eliten.⁶² Dette er svært omdiskutert, og i denne

⁵⁶ Schackt, Jon: «Kultur», *Store norske leksikon*, 21.04.2016 [online].. Sist aksessert 07.05.2016.

⁵⁷ Kristensen: 31.

⁵⁸ Glenthøj, Rasmus: *Skilsmissen. Dansk og norsk kultur før og etter 1814*. Odense 2012: 68.

⁵⁹ *Ibid*: 32.

⁶⁰ Smith, Anthony D.: *National Identity*. London 1991: 4–8.

⁶¹ *Ibid*: 15.

⁶² Glenthøj: 10.

sammenhengen kan man nevne den norske matrosen Niels Trosners som arbeidet om bord på den dansk-norske flåten. I sin dagbok fra 1710–1714 skilte han tydelig mellom nordmenn og dansker, noe som indikerer at han hadde en oppfatning av norsk identitet og tilhørighet.⁶³ Det har også blitt diskutert hvorvidt sjøoffiseren Peter Wessel Tordenskiold og forfatteren og historikeren Ludvig Holberg var norske eller danske. Begge var norskfødte, men spørsmålet ligger mer i om de følte seg norske. Det har blitt hevdet at Holberg lenge oppfattet seg selv som typisk norsk og at han på slutten av livet ble mer positiv til det danske samfunnet. Samtidig har det også blitt hevdet at for ham var den norske bakgrunnen uvesentlig. Tordenskiold på sin side var utpreget norskpatriotisk.⁶⁴ Samtidig var det slik at nordmenn, som Holberg og Tordenskiold, godt kunne ha en norsk identitet og likevel være lojale til staten og den dansk-norske kongen. Dette kan ha påvirket Tordenskiolds matroser, blant annet Niels Trosners.

Andre eksempler på hvordan man skilte mellom norsk og dansk på 1700-tallet kan man finne i Dan H. Andersens biografi om Tordenskiold. Tordenskiold erobret for eksempel et kaperskip fra svenskene og omdøpte det til «Norske Vaapen».⁶⁵ I tillegg kan man finne eksempler på at også svensker skilte mellom norsk og dansk. Tordenskiold hadde sendt et hånlige brev til den svenske generalguvernøren Carl Gustaf Mörner i Gøteborg. I svarbrevet som Mörner sendte til den militære øverstkommanderende i Norge, Casper Herman Hausmann, skrev Mörner at han beklaget seg over en samling «choqvante expressioner af een dansk eller norsk sjøofficere som varit anförtrodt en caperfregatt i Lövendahls Gelley bendt. [nevnt] Wessel».⁶⁶ Disse eksemplene viser at man skilte mellom norsk og dansk på 1700-tallet, og man kan også finne belegg på dette tidligere i unionstiden. I 1547 ønsket Kristian 3. å la seg kongehylle i Oslo. Ukjente årsaker gjorde at hans sønn, den senere Fredrik 2., måtte komme til Norge for å representere kongen ved hyllingen i Oslo i 1548. Det er tydelig at kong Kristian 3. skilte mellom norsk og dansk; ingenting ved kunnngjøringene og de seremonielle sidene ved kongehyllingen indikerte at de så på Norge som en dansk provins. Det ble ikke krevd at nordmenn skulle hylle kongen som danske undersåtter, og det var Norges egen lov

⁶³ Norske breve og erindringer: *Tordenskiolds matros: dagbok ført av en norsk matros paa den dansk-norske flaaete 1710–1714*. København 1923.

⁶⁴ Rian, Øystein: *Embetsstanden i dansketida*. Gjøvik 2003: 37.

⁶⁵ Andersen, Dan: *Mandsmod og kongegunst. En biografi om Peter Wessel Tordenskiold*. København 2005: 91.

⁶⁶ *Ibid*: 125.

og rett som var mønsterdannende for hyllingen i Oslo. Senere kongehyllinger bygde også på at Norge og Danmark var to separate enheter – at de var to riker under en felles konge.⁶⁷

Da Danmark-Norge ble et enevelde i 1660/1661, begynte en ny fase i forholdet mellom dansker og nordmenn. Flere historikere har ment at Norge nå formelt ble likestilt med Danmark til en viss grad, ettersom den danske adelen mistet sine politiske privilegier og det danske riksrådet ble avsatt.⁶⁸ Blant embetsstanden i Danmark-Norge kunne skillet mellom norsk og dansk være flytende. Dette gjaldt særlig mot slutten av unionstiden, og kom av at en dansk far kunne ha en norsk sønn, eller omvendt. I tillegg ble det i slutten av unionstiden ansatt flere norskfødte i sentraladministrasjonen enn tidligere. Dette fikk ikke noen historisk innvirkning på den danske dominansen, da ansettelsen hovedsakelig gjaldt fra omkring 1780.⁶⁹ Likevel kan det være fruktbart for denne oppgaven å se på om den dansk-norske embetsstanden i Norge tilegnet seg en norsk nasjonal identitet, til tross for at de hadde dansk eller dansk-norsk opphav. Dette spørsmålet har blitt diskutert i senere år, og det har blant annet vært en debatt om hvorvidt man kan snakke om en interesse for det nasjonale før 1814. Dette har sammenheng med at flere historikere i ettertid har kritisert dette synet for å være teleologisk; som om nordmenn og dansker hadde siktet seg inn på hendelsene i 1814 lenge før det faktiske året.⁷⁰ Historikeren Kåre Lunden har hevdet at på 1600-tallet ble den norske nasjonale identiteten styrket ved hjelp av militariseringen på den tiden, fordi den førte til en felles mentalitet om at nordmennene kjempet for sitt eget land. Denne følelsen ble ytterligere forsterket ved at kongen så på nordmenn som kongetro og tapre, og i de siste generasjonene før 1814 ble Danmark og Norge mer og mer omtalt som tvillingriker i embetskretsene.⁷¹

Uttrykk for norsk identitet kan man også finne i kravet om et norsk universitet som skulle være moderne og til nytte for hele landet. Blant embetsstanden ble dette en «kampsak» fra 1660-tallet helt til det første norske universitetet ble grunnlagt i Kristiania i 1811. Krigen 1807–1814 kan ha bidratt til dette, da krigen førte til økt patriotisme blant den dansk-norske embetsstanden og sterkere økonomiske, sosiale og kulturelle bånd i elitemiljøet i Norge.⁷² Kulturutviklingen i Danmark-Norge og i Norge etter 1814 bidro også til å videreutvikle en nasjonal identitet. Etter atskillelsen i 1814 gikk bruken og betydningen av begrepene

⁶⁷ Opsahl, Erik: «Norge [...] thette rige som vort federne rige og land», *Historisk tidsskrift* 01/2002 vol. 81: 109.

⁶⁸ Rian 2003: 35.

⁶⁹ Ibid: 37.

⁷⁰ Ibid: 61.

⁷¹ Ibid: 65.

⁷² Ibid: 67.

fedrelandskjærlighet og patriotisme gjennom en endring i begge landene. I Norge ble særlig begrepet «patriotisme» politisert og i økende grad forbundet med nasjon og selvstendighet, noe som kan sies å ha understreket den nasjonale utviklingen. I Danmark synes det ikke å ha vært en slik politisk utvikling av begrepene.⁷³ Her ble heller begrepet «fedrelandskjærlighet» benyttet og forbundet med nasjonen. Begrepenes utvikling skyldtes landenes ulike politiske posisjon. Danmark hadde vært sentrum i en flernasjonal stat, mens Norge bar preg av å ha vært den svakeste parten i unionen. For nordmenn ble derfor patriotismebegrepet i økende grad forbundet med politisk aktivisme, opposisjon og en demonstrativ nasjonal identitet. På denne måten kan man si at utviklingen i Danmark gikk i en kulturnasjonal retning med vektlegging på historie og etnisitet, mens i Norge gikk utviklingen mot en politisk nasjonalisme med fremhevelse av autonomi.⁷⁴

3.2 Utvikling av norsk og dansk kultur på 1800-tallet

Som nevnt innledningsvis i dette kapitlet er identitet og kultur to tett sammenknyttede begreper. Kultur kan bidra til å skape tanken om «oss» og «de andre» ved å binde det nasjonale fellesskapet sammen og mobilisere nasjonen. I andre halvdel av 1700-tallet gjennomgikk Danmark-Norge «Den nordiske renessansen», hvor oldtidssamfunnet og norrøn mytologi igjen gjorde seg gjeldende ved å bli fremstilt som et idealsamfunn med kombinert monarki og demokrati. Det er altså her man kan finne starten på den voksende nordiske nasjonalromantikken på 1800-tallet.⁷⁵ Den norske historikeren Gerhard Schøning (1722–1780) spilte en avgjørende rolle for den norske kulturnasjonalismen som var i fremvekst på 1800-tallet. Hos han spilte ikke kongenes historie en sentral rolle; han la derimot vekt på nordmannens karakter – det frie, ville og edle mennesket. Dette gjorde at han ikke søkte å formidle store hendelser, men de gamle nordmennenes liv.⁷⁶ Han så på Norge som frihetens hjem, og søkte å forankre den norske nasjonaliteten i det som ble ansett som gullalderen – oldtiden, vikingtiden. Ifølge Glenthøj var årsaken til dette at man så på oldtiden som fysisk og moralsk overlegen, og man ønsket å bruke den som et forbilde for den norske fremtiden. Synet på historien hos det norske borgerskapet på 1800-tallet henspiller seg også på storhetstiden før unionene med Danmark og Sverige. Unionstiden ble sett på som en tilbakegang hva gjaldt forfedrenes karakter, kultur og språk.⁷⁷

⁷³ Glenthøj: 103.

⁷⁴ Ibid: 104.

⁷⁵ Ibid: 253.

⁷⁶ Rian, Øystein: *Sensuren i Danmark-Norge. Vilkårene for offentlige ytringer 1536–1814*. Oslo 2014: 519.

⁷⁷ Glenthøj: 254.

Når det kommer til kulturutviklingen i Norge etter 1814, har begrepet «to kulturer» stått sentralt i norsk historieskriving. Disse to kulturene består av henholdsvis embetsstanden og det øvrige folket. Man kan si at embetsmennene var mer påvirket av den danske kulturen, det danske skriftspråket og den europeiske dannelseskulturen. Folket på sin side var påvirket av det muntlige språket og mer folkelige kulturformer.⁷⁸ Embetsstanden hadde tydelige danske røtter, mens bondebefolkningen hadde utelukkende norske. Utover 1800-tallet med nasjonalromantikkens fremvekst ble den norske bondebefolkningen fremhevet, ettersom man ønsket å «viske ut» det danske. På denne måten kan man si at kulturutviklingen i Norge spilte en stor og viktig rolle for utviklingen av det norske, og dette har hatt innvirkning på hvordan historieskrivingen har utviklet seg. Dette blir diskutert nærmere i neste kapittel.

Oppsummering

Kultur er et vidt begrep som har forskjellig betydning etter hvilken sammenheng det blir brukt i. Man kan bruke kultur for å skille mellom folk og samfunn, og dermed forklare hvordan norsk kultur er forskjellig fra dansk kultur. Ser man kultur i dette lyset, blir kultur også en del av identiteten. Begrepet nasjonal identitet er satt sammen av flere elementer: kjønn, territorium, sosio-økonomisk klasse, religion, etnisitet og familie eller opphav. Det har blitt diskutert om hvorvidt nordmenn og dansker *følte seg* norske eller danske, men matrosen Niels Trosners er et godt eksempel på en nordmann som skilte tydelig mellom nordmenn og dansker. Det ble også skilt mellom norsk og dansk på 1500- og 1600-tallet. Dette ser man blant annet i forbindelse med kongehyllingen av Kristian 3. i Oslo i 1548. Man finner også eksempler på at svensker skilte mellom norsk og dansk. Dette indikerer at man hadde en form for nasjonal identitet også i unionstiden. Identitet har også sterke forbindelser til kultur, da kultur også kan bidra til å skape en «oss og de andre»-mentalitet. Den norske historikeren Gerhard Schønings arbeid kan ha spilt en viktig rolle for den norske kulturnasjonalismen på 1800-tallet, da han i sin historieskriving la mer vekt på nordmannens karakter og ikke kongenes historie. Kultur har også innvirkning på utviklingen innenfor historieskrivingen, ettersom historieskriving skjer i mer eller mindre symbiose med samfunnets kulturelle, politiske og økonomiske utvikling.

⁷⁸ Rian 2003: 94.

Kapittel 4: Utviklingslinjer innenfor historieskrivingen

Historieskrivingen fra unionstiden, og særlig etter 1814, har gått gjennom en omfattende utvikling. Når det gjelder den dansk-norske slavehandelen og dens omtale i norsk historielitteratur, kan det se ut som om denne delen av norsk historie har blitt glemt. Hvorfor er det slik? Dette kapitlet skal drøfte årsaker til den manglende omtalen av den dansk-norske slavehandelen i norsk historielitteratur ved å se kort på den generelle utviklingen innenfor historiefaget. Deretter blir det sett nærmere på utviklingen innenfor den norske historieskrivingen. Utviklingen innenfor den danske historieskrivingen samt norske lærebøker i historie blir også studert nærmere. Det blir vist til eventuelle funn av fagstoff om den dansk-norske slavehandelen, før drøftingen går videre til neste kapittel om «viktig historie».

Den tyske historikeren Leopold von Ranke (1795–1886) har fått æren av å være grunnleggeren for hvordan man skriver og forsker på historie i dag. I sin bok fra 1824, *Fyrster og folk: De romanske og germanske folkenes historie fra 1494 til 1514*, søkte han å vise hvordan det *egentlig* var – hva som *egentlig* skjedde – «wie es eigentlich gewesen». ⁷⁹ Ranke arbeidet systematisk med kilder, og stilte kritiske spørsmål ved autentisiteten til disse. Han bidro dermed til at historie ble en egen profesjon og et vitenskapsfag på linje med naturvitenskapene gjennom sitt arbeid med det vi i dag kaller kildekritikk. Til tross for Rankes omfattende arbeid med å redegjøre for idéen om et moderne historiefag, har han blitt misforstått av sine etterfølgere, ifølge Erling Sandmo. Én av disse misforståelsene, kanskje den mest fremtredende, er kravet om objektivitet i historiefaget. I historiefagets tid etter Ranke har det derfor blitt diskutert hvorvidt historie kan forskes på og skrives objektivt. ⁸⁰ I tillegg har historikere fokusert på ordet «var» og «egentlig», noe som har definert vestlig historieskriving siden Rankes tid. Man har vært opptatt av å systematisere og organisere historiekunnskapen på grunnlag av at temaer og motiver tilhører bestemte perioder og må forstås i historisk sammenheng. Det betyr at disse må forstås både på historiske premisser og som deler av den større historiske helheten. ⁸¹

4.1 Historieskriving i Norge: «Generasjonen av 1814»

Historikerne som tilhørte den såkalte «Generasjonen av 1814» sentrerte historieskrivingen rundt det nasjonale. Etter unionsoppløsningen var det viktig å distansere seg fra Danmark og bygge opp en norsk, nasjonal selvfølelse. Det var derfor hensiktsmessig å se tilbake til tiden før unionen med Danmark, og på denne måten knytte bånd til en fortid hvor Norge i

⁷⁹ Sandmo, Erling: *Tid for historie. En bok om historiske spørsmål*. Oslo 2015: 122.

⁸⁰ Ibid: 126.

⁸¹ Ibid: 133.

historikernes øyne var mer ærerik og uavhengig. Ved å skrive historie distansert fra tiden i union med Danmark, bidro «Generasjonen av 1814» til å undergrave historien om den dansk-norske slavehandelen. Det var viktigere å finne det «norske grunnlaget», det som de mente var det «virkelige norske» – å finne tilbake til røttene og styrke og utvikle den norske nasjonalfølelsen. Denne distanseringen til dansketiden ble forsøkt gjort på flere måter, blant annet av Henrik Wergeland (1808–1845), som så på frigjøringen fra Danmark som et resultat av nasjonal modning blant det norske folk. Han la vekt på at det norske folks impulser til frihet gjennom flere hundre år hadde vokst seg sterkere, noe som gjorde at det var umulig å vedlikeholde unionen. Jens Christian Berg (1775–1852) hevdet på sin side at Danmark hadde gjort Norge til en provins under dansketiden, og som følge av dette opplevde Norge en nedgangstid i unionstiden.⁸² «Generasjonen av 1814» bidro til å forme viktige elementer i den nasjonale rammen for historieskriving som ble mer gjeldende utover i århundret.

De fleste av historikerne i «Generasjonen av 1814» var, i likhet med de fleste historikere på den tiden, amatører. Samtidig ble de kritisert av andre historikere for å være svært subjektive, da de på bakgrunn av deres tolkning av Leopold von Ranke mente at historieskriving skulle være objektiv.⁸³ Det kan diskuteres i hvor stor grad dette er mulig når man skal skrive om sin egen nasjons historie. Dette kan man knytte til metodologisk nasjonalisme, som nevnt i kapittel 2.3. De historiske hendelsene har blitt behandlet ut fra deres betydning for nasjonen Norge, på samme måte som med andre europeiske land på 1800-tallet. For Rankes tilhengere handlet det om å gjøre historiefaget til et vitenskapsfag, og det var derfor viktig hvordan man nærmet seg studiet av fortiden, særlig med tanke på kritisk bruk av kilder. Da universitetet i Kristiania ble grunnlagt i 1811 ble dette et sentrum for en egen norsk historieforskning. Universitetet ble viktig for etablering og utvikling av et kritisk vitenskapsideal, og utover århundret ble historieskrivingen utviklet i retning av å bli et historiefag på lik linje med andre vitenskapsfag.⁸⁴

4.1.2 Patriotisme og kongetroskap

Historieformidlingen i Danmark-Norge var todelt: politisk historie under føring av regjeringen, og historisk-antikvariske studier av mindre politisk betydning. Myndighetene ble også interessert i den sistnevnte formen for historieskriving, da også denne kunne være et positivt element i hvordan man så på staten og de som styrte.⁸⁵ Når det kommer til patriotisme

⁸² Melve, Leidulf: *Histeskriving frå antikken til i dag*. Oslo 2010: 144.

⁸³ Ibid: 145.

⁸⁴ Dahl, Ottar: *Norsk historieforskning i det 19. og 20. århundre*. Oslo 1970: 11.

⁸⁵ Rian 2014: 443.

i historieskrivingen, ble den inkludert på en slik måte at den legitimerte kongemakten. Kongen brukte den danske historieskrivingen for å underbygge danskheten, mens den norske historieskrivingen kom litt på siden av den danske. Likevel ble også den norske historien skrevet i retning av å støtte og legitimere kongemakten, samtidig som den ble «ufarliggjort ved at fortellingene om norgeshistorien nesten bare dreide seg om tida før unionen med Danmark».⁸⁶ Årsaken til at historikere konsentrerte seg om denne delen av norgeshistorien finner man blant annet i styresmaktenes føringer. Samtidig kan man også si at denne historieskrivingen var en form for selvsensur, da man ikke ønsket å skrive om det som «ville kunne vekke mishag». Til tross for at historikere enten ble sensurert fra styresmaktene eller bedrev selvsensur, hadde patriotismen i historieskrivingen en evne til å gå egne veier. Øystein Rian bemerker at det fantes en undertone av norsk selvhevdelse i de norske historietekstene – en slags fri ånd. Man kan si at det var dette som gjorde at patriotismen fikk et så frigjørende preg på 1800-tallet.⁸⁷

4.1.3 «Skandinavismen»

Den norske historiske skolen plasseres i tiden 1830–1860, med Rudolf Keyser (1803–1864) og Peter Andreas Munch (1810–1864) som de sentrale representantene. I likhet med den historiske skolen i Tyskland, vokste også den norske historiske skolen frem innen en kontekst av nasjonal konsolidering.⁸⁸ Selv om tilnærming og metode var vesentlig forskjellig fra «Generasjonen av 1814» og den norske historiske skolen, var det tematisk sett et bånd mellom disse. Det som skilte «Generasjonen av 1814» fra den norske historiske skolen, var at de ideologiske sidene ved historieskrivingen overskygget kildekritikken. Det var dette som gjorde at «Generasjonen av 1814» ble kritisert for å være subjektiv. Den norske historiske skolen kom derfor med et nødvendig program for å kunne grunnlegge norsk historisk forskning på nytt, og gikk mer systematisk til verks i bruken av de nye kildekritiske prinsippene.⁸⁹

I siste halvdel av 1800-tallet, etter Danmarks nederlag mot Preussen i 1864, ble det fokusert mer på et kulturelt skandinavisk fellesskap. «Skandinavismen» gjorde seg gjeldende, og man orienterte seg mer mot unionstiden. Dette førte med seg et mer positivt syn på unionstiden, og historikerne slo seg til ro med tanken om at unionen med Danmark var uunngåelig på slutten av seinmiddelalderen på grunn av Norges svake posisjon. En av kritikerne av

⁸⁶ Rian 2014: 522.

⁸⁷ Ibid: 523.

⁸⁸ Melve: 144.

⁸⁹ Ibid: 145.

«Skandinavismen» var Ernst Sars (1835–1917). I hans øyne var Norge et sterkt land i sagatiden, for deretter å bli under så sterk dominans av Danmark i unionstiden at han mente Norge lå i en «dvalelignende søvn» i denne perioden. Norges historie var satt på vent, slik at det som skjedde under dansketiden ikke var norsk, men dansk. Videre mente Sars at Norge etter 1814 reiste seg, ble mektigere og mer eller mindre gjenfødt som land. Den norske historieskrivingen på 1800-tallet dreide seg mer om folket, og ble personifisert gjennom bonden – som forvalteren av det norske; en som stod som kontinuitetsbæreren av norsk kultur fra middelalderen gjennom unionstiden og frem til samtiden.⁹⁰

Denne nasjonale dreiningen ble videreført ved århundreskiftet; i perioden 1905–1939 forsøkte flere historikere å forene det nasjonale med marxistisk tankegods, med Halvdan Koht (1873–1965) og Edvard Bull d.e. (1881–1932) som de ledende representantene. Personifiseringen av bonden ble overført til klasser, og klassekamp ble sett på som nødvendig i den nasjonale utviklingen.⁹¹ Bull og Koht fokuserte på samfunnet fremfor staten i sin historieskriving, noe som førte til at historieforskningen dreide mot det lokale. De var også klar over hvordan historieformidling kunne være påvirket av subjektive faktorer, og særlig Bull skilte mellom «ren» og «anvendt» historie. Koht mente på sin side at man bare kunne finne det objektive i helhetsoppfatningen av historien, men at delene av denne helheten var satt sammen av en klar subjektiv dimensjon.⁹²

Etter andre verdenskrig tok historieskrivingen en annen vending. Utviklingen innenfor historieskrivingen resten av århundret gikk i retning av å gjenoppdage folkekulturen og gå dypere inn i lokalhistorien.⁹³ Dette har også sammenheng med at den nasjonale identitetsfølelsen blir styrket ved kriser. Samtidig hadde man lært hva ekstrem nasjonalisme kunne føre til, og man ble naturligvis mer varsom når det kom til nasjonalistisk tankegang og nasjonale symboler. Fredsarbeid, samhold og gjenoppbygging etter krigen ble viktige elementer for den videre samfunnsutviklingen, og dette preget også historieskrivingen. På 1960-tallet ble mikrohistorie gjeldende, og på 1970- og 1980-tallet kom også sosialhistorie og kvinne-/kjønnshistorie på agendaen. Nå skulle man studere historie nedenfra og opp og se mer på individene som utgjorde historien for å kunne forstå samfunnet som helhet. Denne

⁹⁰ Melve: 153.

⁹¹ Ibid: 173.

⁹² Ibid: 174.

⁹³ Ibid: 212.

antropologiske vendingen dreide seg mer mot sosialhistorie enn kulturhistorie.⁹⁴ Den voksende interessen for kvinnehistorien ses i sammenheng med at det dukket opp flere kvinnelige historikere.⁹⁵ På 1980-tallet ble kvinnehistorie til kjønns historie, noe som innebar en radikal utvidelse av forskningsfeltet.⁹⁶ Alle disse endringene i historieskrivingen har vært med på å bestemme hvilken type historie som skal fortelles.

Med mer fokus på mikrohistorie, lokalhistorie og kvinne- og kjønns historie, kan man si at Danmark-Norges historie har blitt tilsidesatt eller sett på som mindre viktig under utviklingen av historieforskningen. Samtidig er det forståelig at utviklingen har gått denne veien med tanke på verdenssamfunnets utvikling. Historieskrivingen endres i takt med samfunnet, og i tiden etter andre verdenskrig har det vært viktigere for Norge å bygge opp et demokratisk velferdssamfunn blant annet gjennom å oppfostre gode samfunnsborgere. Derfor har historieskrivingen vært mer konsentrert rundt det positive ved Norges historie, og det har vært viktig å formidle heltefortellingene for å utvikle den gode moralen og fredsmentaliteten. Sosialhistorien fra 1960- og 1970-tallet hadde på den andre siden også ført til at man begynte å se på skyggesidene i Norges historie. Likevel ble ikke denne delen av norgeshistorien prioritert. Det var fortsatt viktig å fokusere på Norge som fredsnasjon og den demokratiske utviklingen.

4.2 Betydningen av historieskrivingens utvikling

Det foregående delkapitlet har vist at det har skjedd mye innenfor historieskrivingen fra 1800-tallet til i dag. Historieformidlingen har skjedd i takt med endringer innenfor både det nasjonale og det internasjonale samfunnet. Endringene innenfor historieskrivingen har utvilsomt hatt en innvirkning på formidlingen av den dansk-norske slavehandelen. Etter Norges løsriving fra Danmark i 1814 var det viktig for Norge å finne tilbake til det som ble ansett som «det ekte norske» – de norske røttene. Dette gjorde historikerne ved å se tilbake på storhetstiden før Norge gikk inn i unionen med Danmark, og «det ekte norske» ble dermed koblet til vikingenes egenskaper: utferdstrang, pågangsmot, modighet og råskap. Det ble viktig å distansere seg fra dansketiden, noe som «Generasjonen av 1814» bidro til med sin historieskriving. Norge før Danmark ble sett på som en mer ærerik historisk periode, og dansketiden ble sett på som nettopp det – dansk.

⁹⁴ Melve: 213.

⁹⁵ Ibid: 234.

⁹⁶ Ibid: 235.

«Generasjonen av 1814» ble som nevnt kritisert for å være svært subjektive i sin historieskriving. Flere tolket den tyske historikeren Leopold von Ranke dithen at historieskriving skulle være objektiv. På den andre siden er det vanskelig å skrive historie fra et objektivt ståsted; det vil alltid være et snev av subjektivitet i historieskrivingen. Men for «Generasjonen av 1814» menes denne subjektiviteten med at de ideologiske sidene ved historieskrivingen overskygget kildekritikken, og dermed ble «Generasjonen av 1814» oppfattet som svært subjektiv. På grunnlag av dette kan man si at subjektiviteten, eller den ideologiske «overstyringen», ved historieskrivingen i første halvdel av 1800-tallet har bidratt til at historien om den dansk-norske slavehandelen har blitt tilsidesatt og mer eller mindre ignorert, og dermed ikke tatt med som en del av norsk historie. Dette begrunnes med at for «Generasjonen av 1814» var denne delen av historien dansk, ikke norsk, og derfor urimelig å skrive inn i norske historiebøker. Det var ikke en del av *norskheten* og Norges storhetstid, og kunne ikke kobles til den nasjonalfølelsen man var så opptatt av å utvikle. Parallelt med dette blomstret nasjonalromantikken, som blant annet kom til uttrykk i datidens litteratur og kunst. Det var viktigere enn noen gang å finne den norske nasjonalfølelsen og en felles norsk identitet. Det ble lagt ned mye arbeid av flere aktører, deriblant kunstnere, forfattere og politikere, for å forsøke å gjenreise Norges ære og stolthet etter flere hundre år under dansk styre. Danmark-Norges historie ble derfor ikke sett på som særlig viktig å inkludere når man skulle formidle den norske historien.

Historieskrivingens utvikling består altså av indre og ytre påvirkninger. Historie som vitenskapsfag påvirkes av samfunnsstrømninger, som for eksempel kriger eller andre kriser, store politiske eller økonomiske omveltninger, og lignende. Dette har også vært tilfellet i Norge. Man kan si at historievitenskapen er en refleks av politiske og åndelige strømninger, slik at samfunnets utvikling gjenspeiles i historieskrivingen. Her kan man trekke frem Ernst Sars og venstrebevegelsen samt Bull og Koht i arbeiderbevegelsen som eksempler.⁹⁷ I forbindelse med en voksende arbeiderbevegelse fikk også marxismen sin fremmarsj, og denne ideologien påvirket historieskrivingen frem til slutten av 1930-tallet. En av årsakene til at marxismen mistet vitenskapelig fotfeste, var blant annet at Arbeiderpartiet gikk mer i retning av sosialliberalisme og man så ikke lenger på samfunnet som inndelt i klasser.⁹⁸ Koht har uttalt at enhver historisk problemstilling må ha relevans i historikerens samtid. Blant annet mente han at Snorres *Heimskringla* i stor grad var preget av samfunnskonfliktene på 1200-

⁹⁷ Kjeldstadli, Knut: *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*. Oslo 1999: 73.

⁹⁸ *Ibid*: 74.

tallet, og så på Snorres sagaer som en kilde til hans egen tid i stedet for en kilde om forholdene i sagaenes tid.⁹⁹ Samfunnsutviklingen har derfor stor innvirkning på hvordan man skriver historie. Man kan si at historieskrivingen orienterer seg etter hvilke behov samfunnet har når det gjelder historieformidling. Ett eksempel her er 1800-tallets historieskriving om Norges ærerike fortid før dansketiden, da man søkte etter å finne det man mente var det ekte norske.

Videre på 1900-tallet ble også historieskrivingen orientert rundt hvordan man ønsket å legitimere samfunnet med dets politikk, kultur og verdisyn. Strømningene innenfor historieskrivingen har ført til et bredt kunnskapsgrunnlag for utvikling av historiebevisstheten, da flere former for historie har blitt utviklet i takt med samfunnsutviklingen. Historiefaget har gått fra å være rent politisk orientert til å omfatte alle deler av samfunnet og historien, og man har fått flere forgreininger innenfor historieskrivingen og -faget. Dette har ført til at den dansk-norske slavehandelen har fått lite oppmerksomhet, men fra 1980-tallet av ble dette begynt å forske mer på, og i dag er det en anerkjent del av norsk historie hos de fleste historikere, selv om kanskje den gjennomsnittlige nordmannen ikke ser på det slik eller vet svært lite om denne delen av norsk historie. En av årsakene til den manglende kunnskapen om den dansk-norske slavehandelen blant nordmenn i dag kan man også finne dersom man ser nærmere på hvordan lærebøkene i historie i skolen har utviklet seg fra 1900-tallet til i dag.

4.3 Hva med skolen? Lærebøker i historie fra omkring 1900 til i dag

Etter Norges frigjøring fra Danmark i 1814 og frem til rundt 1850, fokuserte norske historiebøker på å bygge opp den norske nasjonale identiteten. Da den nye allmueskoleloven av 1860 trådte i kraft ble skolefagene utvidet ved å inkludere geografi, naturfag og historie. Dette førte til at norske lærebøker i historie på 1800-tallet hadde et sterkt nasjonalt preg med stor vekt på fedrelandskjerlighet, eldre historie og kongesagaer.¹⁰⁰ Denne orienteringen mot fedrelandskjerlighet har blitt knyttet opp mot den patriarkalske dannelsesstradisjonen som ble nevnt i kapittel 2.2; et dannelsesarbeid som vektlegger nettopp fedrelandskjerlighet samt pliktoppfyllelse og tilpassingsevne.¹⁰¹ For å bygge opp under den nasjonale identitetsfølelsen benyttet lærebøkene seg ofte av pronomenet «vi» og uttrykk som «nordmennene» eller «hele folket».

⁹⁹ Svendsen, Åsmund: «Halvdan Koht», *Norsk biografisk leksikon*, 2005–2007 [online]. Sist aksessert 07.05.2016.

¹⁰⁰ Eikeland: 59.

¹⁰¹ Ibid: 44.

Da Norge ble et fullt ut selvstendig land i 1905 ble også historieskrivingen mer positiv og forsonende i forholdet til den tidligere unionspartneren. Lærebøkene fremhevet Norges selvstendige posisjon og bygget oppunder alt det positive landet hadde oppnådd innenfor områder som industri, skipsfart, oppdagelser, vitenskap og kunst. Dette ble gjort i forbindelse med fredsarbeidet, noe som ble forsterket etter første verdenskrig. Man ble nå gjort oppmerksom på hvilke konsekvenser ekstrem nasjonalisme kunne ha, og lærebøkene etter første verdenskrig inneholdt mer av kultur- og hverdagshistorie samt viktigheten av å drive fredsarbeid. Det ble fremdeles lagt vekt på norsk nasjonalhistorie, men den politiske delen av historien ble nå mer fremtredende. I mellomkrigstiden var det viktig å bruke den politiske historien til å fremheve betydningen av demokratiet og dets utvikling, i tillegg til at det ble fokusert mer på arbeiderbevegelsens innsats. I denne perioden hadde lærebøkene også et preg av fremtidsoptimisme og moralske budskap.¹⁰² Etter andre verdenskrig ble det en nasjonal oppblomstring som følge av erfaringene med okkupasjon, samtidig som troen på kunnskap og vitenskapelige fremskritt ble mer tydelig.

På 1970- og 1980-tallet ble også skyggesidene ved Norges historie trukket frem i lærebøkene. Dette settes i sammenheng med internasjonale hendelser som for eksempel Vietnamkrigen, miljøtrusler og innvandring som slo sprekker i forestillingene om et oppnåelig harmonisamfunn. På 1970-tallet ble datidens lærebøker i historie og samfunnskunnskap sterkt kritisert for sin fremstilling av norsk historie og historieformidling generelt av bokforlaget Pax. Forlaget ble stiftet i 1964 for å fremme en gryende norsk venstreradikalisme i norsk vitenskap, kultur og politikk. I de første to tiårene spilte Pax en viktig rolle for den kulturelle og politiske utviklingen i Norge. Blant annet reiste de krav om kritisk dannelse blant elevene og det ble økt fokus på kildearbeid i skolen.¹⁰³ På 1980-tallet, etter de nye læreplanene M74 og M87, ble derfor også det negative ved Norges historie tatt frem i lyset; behandlingen av samene og taterne, kritiske holdninger til innvandring i etterkrigstiden – og sist, men ikke minst – Danmark-Norges deltakelse i den transatlantiske slavehandelen. Sistnevnte ble brukt i sammenheng med kolonihistorie og apartheid, samtidig som slaveutbyttet hadde preget Norges og Danmarks forhold til Afrika i ettertid.

Ved årtusenskiftet ble det kritiske blikket mer rettet mot nasjonalfølelsen og fedrelandskjærligheten som hadde preget Norge i det foregående århundret. Nå ble dette

¹⁰² Eikeland: 60.

¹⁰³ Pax-forlagets nettside: «Om forlaget». Sist aksessert 16.04.2016.

assosiert med nasjonalisme og rasisme, og tidligere positivt ladede nasjonalsymboler i lærebøker fra omkring 1900 ble nå satt i en negativ sammenheng.¹⁰⁴ Etter Kunnskapsløftet i 2006 ble flere lærebøker i historie revidert og man rettet opp faglige feil. Det ble lagt mer vekt på faghistorisk forskning med kildekritikk som grunnlag. Det er likevel forskjeller mellom lærebøkene; noen vektlegger faghistorisk basiskunnskap, mens andre fokuserer mer på historie som dannelsesfag. Til tross for slike forskjeller rettes de fleste lærebøkene mot hvordan historiebevissthet kan bidra til å forstå dagens samfunn ved å knytte sammenhenger mellom fortid, nåtid og fremtid.¹⁰⁵

4.3.1 Lærebøkens betydning

Dersom man ser i norske lærebøker i historie fra begynnelsen av 1900-tallet, finner man ingenting om den dansk-norske slavehandelen eller de danske koloniene. Ett lærebøkeeksempel som kan trekkes frem i denne sammenheng er *Norges historie fortalt for skole og hjem* (1903) av Jens Hæreid. Her står det skrevet en god del om vikingtiden, og det ser ut til at ætt spiller en viktig rolle i formidlingen av norsk historie. Videre skrives det mye om norske konger, og forfatteren vektlegger kompetansen og skikketheten til kongene gjennom tidene. Samtidig blir det redegjort for hvilke kriger Norge har vært en del av; borgerkrigene, syvårskrigen og den store nordiske krig for å nevne noen. Det ser også ut som at han har fokusert på norske heltedåder og sterk krigsinnsats. Ett eksempel som kan trekkes frem her er Skottetoget i 1612. I beskrivelsen legger forfatteren vekt på Prillar-Guri og de norske bøndenes innsats for å stå imot skottene, og legger frem det som den avgjørende faktoren for den norske seieren.¹⁰⁶ Dette synet på norgeshistorien er i tråd med den patriarkalske dannelsesstradisjonen hvor det legges vekt på blant annet fedrelandskjærighet og pliktoppfyllelse, som nevnt i kapittel 4.3. I forbindelse med dette kan man også trekke frem Folkeskolen i Kristiania. I 1912 sto skolen for at historieundervisningens formål skulle være «at vække historisk sans hos barnene og lægge grundvolden hos dem til en forstaaelse av vore samfundsforholde, og at styrke deres kjærighet til sit folk og sit land».¹⁰⁷ Fedrelandskjærighet ble en viktig faktor i tilegnelsen av historiekunnskap og historiebevissthet. Politikk og politisk historie sto høyt i kurs, og etter hvert ble storsamfunnet viktigere enn elitesamfunnet og dets historie.

¹⁰⁴ Eikeland: 62.

¹⁰⁵ Ibid: 64.

¹⁰⁶ Hæreid, Jens: *Norges historie fortalt for skole og hjem*. Kristiania 1909: 100–101.

¹⁰⁷ Kjeldstadli: 77.

Ikke før på 1980-tallet, nærmere bestemt 1988, finner man fagstoff om den dansk-norske slavehandelen i en lærebok i historie for skolen:

Christiansborg var et dansk slavefort i Vest-Afrika. På 1700-tallet var sukker den viktigste varen i dansk utenrikshandel. Sukkeret ble dyrket på tre danske øyer i Vestindia, der slaveriet varte helt til 1848. Også dansker og nordmenn kjøpte altså slaver i Afrika, fraktet dem over til Vestindia og var slavedrivere på plantasjene der. Mellom 1660 og 1800 fraktet de 150 000–200 000 slaver over havet.¹⁰⁸

På 1980-tallet hadde sosialhistorien fått fotfeste innenfor historieskrivingen, og sammen med den kritiske analysen av norske lærebøker i historie ble også skyggesidene ved Norges historie trukket frem. Det ble lagt mer vekt på elevenes kritiske dannelse innenfor historiefaget og skolen generelt, og nye læreplaner ble utarbeidet. I M87 står det for eksempel at samfunnsfag for 7.-9. trinn skal «ta sikte på å gi grunnleggende kunnskaper om verdenssamfunnets geografi og historiske utviklingstrekk, slik at elevene bedre kan forstå vår egen tid og se sammenhengen i den utviklingen som har skjedd».¹⁰⁹ Under hvilke arbeidsmetoder elevene skal benytte, står det spesifisert at «Opplæring i å bruke hjelpemidler og i å hente fram, bearbeide og vurdere opplysninger fra ulike kilder må stå sentralt».¹¹⁰ Læreplanen M87, sammen med Hansejordets lærebok, viser at historiefaget i skolen var på vei til å ta en ny retning mot slutten av 1980-tallet; det ble viktigere med kritisk tenkning og systematisk arbeid med kilder. Elevene skulle oppfordres til å forske på historie på en mer lik måte som historikere. I sammenheng med dette ble også flere aspekter ved Norges historie trukket frem i lyset, og man ble mer bevisst de mørke kapitlene i denne historien, som for eksempel slavehandelen og forfølgelsen av samer og tater.

Det står også i M87 at elevene i samfunnsfag skal «gjennomgå hovedlinjene i historie og samfunnsutvikling etter ca. år 1700. *En bør legge størst vekt på tiden etter 1800*»¹¹¹ [min utheving]. Her kan man se at historiefaget på 1980-tallet fortsatt bærer preg av det synet om at det var etter dansketiden at den virkelige norske historien begynte. Det står ikke noe om hvorfor man skal legge størst vekt på tiden etter 1800, men det er nærliggende å tro at årsaken er at Norge fikk sin egen grunnlov i 1814 og dermed var blitt en selvstendig stat, selv om uavhengigheten ikke kom før i 1905. Samtidig er det viktig å bemerke at faget *samfunnsfag* ikke er et rent historiefag. Elevene skal også innom geografi og samfunnskunnskap, og skal

¹⁰⁸ Hansejordet, Harald: *Historie – samfunnsfag for ungdomstrinnet*. Oslo 1988.

¹⁰⁹ Kirke- og undervisningsdepartementet: *Mønsterplan for grunnskolen – M87*. Oslo 1987: 228.

¹¹⁰ *Ibid*: 231.

¹¹¹ *Ibid*: 229.

sammen med historiefaget knytte delene sammen og oppnå bred kunnskap om alle aspektene ved samfunnet. På denne måten blir det lite tid til å gå grundigere inn i historien, og læreren må derfor velge ut hvilken historie som skal formidles. Slik er det også i ungdomsskolen i dag. Lærerne, som blir den fungerende ekspertvirksomheten i historiefaget i skolen, har derfor stor makt når det gjelder utvikling av historiekunnskapen blant elevene. Samtidig kan man ikke legge alt ansvaret over på lærerne når det gjelder historiefremidling, da også de som utformer læreplaner har et ansvar i denne sammenhengen.

4.4 Historiefagets anatomi og dets betydning for historieskrivingen

Etter hvert som historiefaget har fått økt sin status blant vitenskapsfagene siden 1800-tallet, har historikere fått muligheten til å gå mer i dybden og som konsekvens har kunnskapsmengden økt. Denne økningen i kunnskapsmengden har ført til at man naturligvis ikke kan ha oversikt over alt som finnes av historie. Derfor er det blitt fruktbart å dele historiefaget inn i forskjellige deler, og grovt sett kan man dele historie inn i temaene politikk og økonomi, samfunn og kultur.¹¹² I Europa begynte den moderne historieskrivingen som politisk historie, også i Norge. Innenfor dette feltet konsentrerte man seg om hendelser og hvordan politiske aktører opptrådte og hvilke politiske idéer og motiver som styrte handlingene. Dette politiske synet gjorde at det ble viktig å studere staten, og staten ble et samlende uttrykk for nasjonen. I forbindelse med nasjonsbyggingen som foregikk på 1800-tallet, hvor blant annet Norge søkte «det ekte norske», ble politisk historie en viktig del av dette. Historiefaget tjente dermed politiske formål.¹¹³ Ved å knytte politikk til historiefaget legitimerte man nasjonsbyggingen og viktigheten av fedrelandskjærighet. Dette gjorde at dansketiden ikke ble en del av den norske historien man ønsket å formidle.

4.5 Hva med Danmark? Utviklingslinjer innenfor dansk historieskriving

Når det gjelder utviklingen innenfor historieskrivingen, har Danmark flere likhetstrekk med Norge. Den danske historiografien var også preget av historiefagets tette tilknytning til fremveksten av nasjonalstaten på 1800-tallet. Et interessant trekk i dansk historiografi er det tilsynelatende «nonsjalante» forholdet til Norge, og da spesielt behandlingen av året 1814. Begivenhetene dette året er dårlig belyst i dansk historiografi, da det kanskje ikke var like avgjørende og betydningsfullt som det var for Norge sin del. En annen årsak er at den danske historieskrivingen har fokusert mer på hendelsene i periodene 1848–1851, 1864 og 1940–1945. Disse hendelsene har vært mer hensiktsmessige når man har søkt å formidle historien

¹¹² Kjeldstadli: 75.

¹¹³ Ibid: 77.

om den danske nasjonalstaten og selve danskheten.¹¹⁴ Den danske historikeren Carl Ferdinand Allen (1811–1871) hevdet at dansker og nordmenn under unionen var blitt «sammensmeltede til een Nation». Hos de fleste andre danske historikere legges det vekt på at etter hvert som Norge styrket sin nasjonale identitet, ble det til slutt uunngåelig med en unionsoppløsning. Dette synet kan ses i sammenheng med «Generasjonen av 1814». I tillegg til C.F. Allen var også Caspar Paludan-Müller (1805–1882) en av representantene for den danske historiske skolen. De hadde et bredt virkefelt, og inkluderte både europeisk, skandinavisk og dansk historie i middelalder og tidlig nytid.¹¹⁵

I dansk historielitteratur finnes det, ikke overraskende, mer litteratur som omhandler den dansk-norske slavehandelen enn i den norske historielitteraturen. I samtlige danske historiebøker som har blitt studert i forbindelse med denne oppgaven, blir dog slavehandelen omtalt som *dansk*, ikke *dansk-norsk*. Årsaken til dette er relativ enkel: danske historieskrivere, og dansker generelt, har sett på Danmark-Norge som dansk i unionstiden og idéen om at «alle var danske» har stått sterkt og blitt overført til hvordan man ser på historien i dag.¹¹⁶ Dette bærer preg av en tanke om en dansk «nasjonalstat» gjennom historien. Når det kommer til forskning rundt temaet, ble ikke dette satt på dagsorden i Danmark før på 1940-tallet og da ble forskningen konsentrert rundt de tidligere danske oversjøiske handelskompaniene. Dette skjedde under den tyske okkupasjonen av Danmark under andre verdenskrig.¹¹⁷ Senere forskning har vært rundt de danske koloniene, og på 1960-tallet skrev blant annet Georg Nørregaard et bind om den dansk-norske slavehandelen i *Vore gamle tropekolonier*.

Etter unionsoppløsningen i 1814 var Danmark opptatt av å opprettholde en kulturell forbindelse med Norge, men det skulle skje på danskenes premisser. De første årene etter 1814 kan man i poesi, prosa og brev finne sorg over unionsoppløsningen og et håp om en gjenforening.¹¹⁸ Dette håpet svant hen etter hvert som tiden gikk, og i Danmark gikk også unionssynet mer i retning av «Skandinavisme» og at unionsoppløsningen hadde vært nødvendig. Dermed begynte også et annet syn å bre om seg – fornektelse. Norges frigjøring fra Danmark ble blant de danske borgerne sett på som en ydmykelse av Danmark, noe som ble forverret da Norge begynte arbeidet med å bygge opp og forsterke den norske nasjonale

¹¹⁴ Glenthøj: 39.

¹¹⁵ Melve: 155.

¹¹⁶ Glenthøj: 339.

¹¹⁷ Gøbel, Erik: «Danske oversjøiske handelskompagnier i 17. og 18. århundrede. En forskningsoversigt», *Fortid og Nutid*, vol. 28. København 1980: 536.

¹¹⁸ Glenthøj: 355.

selvfølelsen. Henrik Wergeland ble sett på som inkarnasjonen av alt det danskene mislikte med «det nye Norge».¹¹⁹ Dermed ble det offisiell politikk i Danmark at Norge skulle glemmes og at det dansk-norske fellesskapet skulle fortrenkes. Det gjorde det også enklere for danskene at nordmennene drev med samme politikk i forbindelse med nasjonsbyggingen. For å glemme Norge forsøkte Danmark å argumentere for at Norge hadde vært en økonomisk byrde i unionstiden, og at det derfor var en velsignelse at Norge gikk ut av unionen. I virkeligheten var dette langt fra sannheten, da tapet av det norske markedet førte til store problemer i dansk økonomi. Det ble derfor nødvendig for Danmark å forsøke å gjenreise landbruk og industri, og dette arbeidet ble satt i sammenheng med å finne «det ekte danske». Man kan også se spor etter arbeidet med å glemme Norge i den danske pressen på 1800-tallet, da nyheter fra Norge fikk mindre og mindre plass samtidig som jyske og holsteinske begivenheter fikk mer av spalteplassen, noe som ikke hadde vært vanlig før.¹²⁰

Ved å se på Danmarks behandling av Norge i tiden etter unionsoppløsningen, kan man trekke paralleller til utviklingen i Norge. Begge landene ble mer opptatt av å fortrenge unionstiden og heller konsentrere seg om å bygge opp nasjonen og henholdsvis den danske og norske selvfølelsen. På denne måten ble historien om unionen tilsidesatt og forsøkt fortrent. Den dansk-norske slavehandelen blir derfor en del av unionshistorien som faller vekk. Dette til tross for at Danmark gjerne tar på seg, den for så vidt rettmessige, æren av å være det første landet som avskaffet slavehandelen ved å forby den ved lov. Dette mer positive «heltesynet» på slavehandelen kan knyttes til oppbyggingen av den danske nasjonale identiteten, hvor målet var å binde sammen et fellesskap og å mobilisere nasjonen. For å kunne føle på en viss stolthet til sin nasjon, må det være noe ærerikt og positivt ved den. Her kan man si at avskaffelsen av slavehandelen kan være et slikt ærerikt element i oppbyggingen av den nasjonale stoltheten.

Utviklingen innenfor lærebøkene i den danske skolen har mange likheter med den vi ser i Norge. Det ble også viktig for Danmark å fokusere på storhetstiden som var før unionen med Norge for å finne grunnlaget for «det ekte danske». På 1800-tallet var det språkundervisning som dominerte den danske skolen, og da særlig klassiske språk som latin. Dette gjorde at de naturvitenskapelige fagene ble noe tilsidesatt. Språkfagsdominansen ble sterkt kritisert og førte til at skolen i 1871 ble delt i to fagretninger, en klassisk-språklig og en matematisk-vitenskapelig. I 1903 ble latinskolen avløst av gymnasiet, og nå ble også «oldtidskunnskap»

¹¹⁹ Glenthøj: 356.

¹²⁰ Ibid: 357.

og samfunnsfag egne fag i skolen, noe man begrunnet med at skolen skulle kvalifisere studenter til et moderne samfunns behov.

Oppsummering

I løpet av 1800-tallet gikk historiefaget mer i retning av å bli et vitenskapsfag på linje med naturvitenskapene. En av personene som bidro til dette var den tyske historikeren Leopold von Ranke. I Norge gjorde «Generasjonen av 1814» seg gjeldende i arbeidet med å få tilbake og videreutvikle den norske nasjonale selvfølelsen. Historieskrivingen sentrerte derfor rundt tiden før unionen og man ønsket å distansere seg fra dansketiden. «Generasjonen av 1814» ble kritisert fordi de ideologiske sidene ved historieskrivingen overskygget kildekritikken og ble derfor oppfattet som svært subjektive. Dette førte til at den norske historiske skolen i perioden 1830–1860 fokuserte mer på kildekritiske prinsipper. I siste halvdel av århundret ble «Skandinavismen» mer gjeldende. Unionstiden fikk et mer positivt syn, men også denne retningen fikk kritikk, blant annet av Ernst Sars. Den nasjonale dreiningen i historieskrivingen ble videreført ved århundreskiftet, men etter andre verdenskrig skjedde det større endringer innenfor faget. Mikrohistorie, lokalhistorie, sosialhistorie og kjønns historie ble aktuelt. Lærebøkene i historie i skolen har utviklet seg i takt med historieskrivingen. Skyggesidene i Norges historie ble trukket frem på 1970- og 1980-tallet, og det ble satt mer krav til kritisk dannelses og kildearbeid blant elevene. Utviklingen innenfor den danske historieskrivingen har flere likhetstrekk med den norske. Året 1814 har ikke vært like betydningsfullt i den danske historielitteraturen, da historikerne har konsentrert seg mer om andre hendelser som har vært mer hensiktsmessig i formidlingen av den danske nasjonalstaten. Ikke overraskende finnes det mer fagstoff om den dansk-norske slavehandelen i dansk historielitteratur. Man kan også finne forskjeller i behandlingen av dette emnet i dansk og norsk historielitteratur. I den danske blir slavehandelen omtalt som dansk, ikke dansk-norsk slik den blir i norsk historielitteratur. Dette henger sammen med at danske historikere har sett på Danmark-Norge som dansk og at «alle var danske» i unionstiden. Diskusjonen om hvorvidt denne historien er dansk eller norsk, eller dansk-norsk, tas videre i neste kapittel.

Kapittel 5: Historie er viktig – men hvilken historie er viktigst?

Så langt har denne oppgaven vist at dersom man leter godt nok, finner man litteratur om den dansk-norske slavehandelen. Det aller meste av denne litteraturen er likevel forfattet på dansk eller engelsk, og derfor er det noe vanskeligere dersom man skal finne norsk litteratur om emnet. I det foregående kapitlet har det blitt drøftet årsaker til hvorfor det er slik. Dette kapitlet tar drøftingen et steg videre og tar for seg viktigheten av historie, samt Norges ambisjon om å være en fredsbevarende nasjon og hvordan dette har påvirket historieskrivingen i nyere tid.

5.1 Viktigheten av historie

Man kan ikke understreke ofte nok at historie er viktig, og det finnes flere årsaker til at historiefaget og historiekultur blir sett på som viktig kunnskap i dagens samfunn. Én av årsakene finner vi i historiens identitets- og tilhørighetsforhold. Identitet er tett knyttet til historie, og man ser til historien dersom man søker tilhørighet hos for eksempel et folkeslag, et land eller en kultur. Dersom man søker å identifisere seg med en kultur eller en nasjon, ser man som oftest til opphavet av det folkeslaget eller den nasjonen; man ser til begynnelsen av det hele. Eller for å si det på en annen måte; man ønsker å identifisere seg med den ærerike historien – den historien som gir mest positive assosiasjoner. Å drive med slavehandel er åpenbart ikke en positiv assosiasjon man ønsker å ha til sitt lands historie. Derfor kan det kanskje tenkes at norske historikere gjennom tiden har forsøkt å undergrave denne delen av norsk historie – bevisst eller ubevisst.

På den andre siden kan den såkalte undergravingen være et resultat av at denne delen av norsk historie virker for fremmed og fjern til at den har vekket interesse. Dette kan kobles til den kollektive erindringen, som kan sies å være en del av historiebevisstheten, og igjen kobles til identitet og tilhørighet. Det norske samfunnet har i dag blitt flerkulturelt bestående av innbyggere med bakgrunn fra mange land. Dette kan også ha en innvirkning på den kollektive erindringen hvor det skal legges vekt på en felles historisk bakgrunn. I og med at det er nærmere 250–300 år siden den dansk-norske slavehandelen fant sted, finnes det antakeligvis flere tusen nordmenn som ikke har forfedre som bodde i Norge og var norske på den tiden – kanskje heller ikke dansk-norske eller danske. Dermed blir den kollektive erindringen vanskelig å gripe fatt i og etablere på en felles plattform for nordmenn. På denne måten blir historien om den dansk-norske slavehandelen, og dansketiden generelt, noe som rett og slett blir for fjernt og uidentifiserbart i dagens Norge. Likevel kan man påstå at nordmenn i dag, enten de har opprinnelse fra et annet land enn Norge eller ikke, er en del av den norske

kulturen og dermed også en del av den norske historiebevisstheten. Samtidig er det viktig å presisere at det er svært individuelt hvilken historie og hvilken historiekultur hvert enkelt menneske identifiserer seg med. Man skiller ofte mellom historien til landet man bor i og historien til det enkelte individ, og disse «to historiene» kan være vidt forskjellige. Derfor kan også en person med innvandrerbakgrunn som er bosatt i Norge knytte historiebevissthet til den dansk-norske slavehandelen.

Innenfor dette temaet kan man også trekke inn andre elementer, da det ikke kun er identitets- og tilhørighetsforhold som gjør historie viktig. Historie er også en del av en persons dannelse, som ble nevnt i kapittel 2.2. I denne sammenhengen blir dannelse en del av en persons moral, og én av historiefagets oppgaver er at det skal ha en moraliserende effekt; man skal unngå å gjøre de samme feilene fra fortiden. Man har en tendens til å tenke på dagens samfunn, det samfunnet man selv lever i, som det mest fremgangsrike samfunnet som har eksistert til nå. Dersom man skal bruke den moraliserende effekten til historie som et argument for at man skal lære mer om den dansk-norske slavehandelen, kan det derimot bli et svært tynt argument, fordi dagens vestlige samfunn har kommet særdeles langt når det kommer til menneskerettigheter, etikk og moral. Det er en fjern tanke for den gjennomsnittlige nordmann eller europeer å tenke at slavehandel igjen kan bli aktuelt på samme måte som for 250 år siden. Samtidig må man ta i betraktning at samfunnet endrer seg med tiden. Begreper endrer seg.

Når det kommer til slaveri får begrepet i dag et tillegg: *moderne* slaveri. Ifølge FN var det i slutten av 2014 omkring 21 millioner menn, kvinner og barn fanget i moderne slaveri.¹²¹ Det moderne slaveriet har flere sider ved seg, og det er ikke det samme slaveriet som ble bedrevet i Amerika på 1600-, 1700- og 1800-tallet. I dag er det snakk om menneskehandel, gjeldsslaveri, tvangsarbeid, tvangsekteskap og barnearbeid. Ser man på slaveriet som foregår i verden i dag, har man en tendens til å se på det i troen på at man har kommet såpass langt når det gjelder menneskerettigheter at slaveri i dag nesten ikke eksisterer. Sammenlignet med fortiden er jo det for så vidt sant. Historiefaget kommer i denne sammenhengen inn som en slags «moralpreken», og det kan faktisk være fruktbart å bruke den dansk-norske slavehandelen som et moraliserende og kunnskapsgivende element for å forstå verden i dag. I denne sammenhengen er det snakk om utviklingen av slaveriet og det moderne slaveriet vi ser i dag. Derfor, for den vestlige verden – i denne konkrete saken – kan historien om den dansk-

¹²¹ Berntsen, Hasse: «21 millioner slaver i dag», *FN*, 02.12.2014 [online]. Sist aksessert 16.03.2016.

norske slavehandelen være en bidragsyter til en bedre og helhetlig forståelse av verden, samt å lære av fortiden slik at man kan forbedre det samfunnet man lever i. På denne måten blir den dansk-norske slavehandelen en viktig del av historiefremstillingen.

Når det gjelder utvelgelse av hvilke(n) historie(r) som skal formidles, kan man koble den såkalte *ekspertvirksomheten* inn. I kapittel 2.1 ble det skrevet om at det er forskerne innenfor historiefaget som plukker ut og systematiserer måten man skal forstå fortiden på. Denne historieutvelgelsen har stor betydning for både historiesyn og historiekunnskap. Den er med på å bestemme allmennforestillingene om historie, og dermed har denne ekspertvirksomheten relativt mye makt. Omtalen av den dansk-norske slavehandelen har utvilsomt vært påvirket av denne ekspertvirksomheten. Det som ikke skrives om har en tendens til å bli glemt, og faglitteratur og forskning rundt den dansk-norske slavehandelen tok ikke av før på midten av 1900-tallet. På grunnlag av dette kan man si at de profesjonelle historikerne, altså ekspertvirksomheten, har konstruert den norske historien slik at man har fått et annet syn på unionstiden med Danmark, ved at de har mer eller mindre nedprioritert denne delen av norsk historie. Denne ekspertvirksomheten finner man også innenfor lærebøker i skolen, og det er kanskje her grunnlaget for historiefremstilling blir lagt. Det er også i skolen at dannelse blir trukket frem som det viktigste formålet med skolegangen. På denne måten blir ekspertvirksomheten, i denne sammenhengen inkludert lærerne, ansvarlig for den dannelsen elevene oppnår i skolen.

Ekspertvirksomheten er også ansvarlig for hvilken historiebevissthet elevene etablerer. Ettersom den dansk-norske slavehandelen er lite nevnt i norske historiebøker i skolen, blir historiekunnskapen og -bevisstheten rundt dette automatisk begrenset. Det blir viet større plass til hendelser som mer eller mindre direkte har rammet Norge eller hatt særskilt betydning for Norges utvikling og identitet, som for eksempel vikingtiden, andre verdenskrig og oppbyggingen av velferdsstaten. På den andre siden er det jo mer nærliggende det norske samfunnet og dets verdier at disse elementene er viet mer plass i historiefremstillingen i skolen. Det er naturlig å formidle den positive delen av historien, hvor nordmenn har vært helter fremfor skurker, når man skal bruke historien for å etablere en viss dannelse til kommende generasjoner. Det er jo den fredsbevarende velferdsstaten man ønsker å videreføre og styrke i fremtiden. Likevel er det også viktig å ta med skyggesidene av Norges historie, da dette kan være med på å påvirke ideen om hvordan man kan utvikle et samfunn i positiv retning og bruke det i arbeidet med å utdanne gode samfunnsborgere.

5.2 Norges gode navn og rykte

Under første verdenskrig holdt Norge seg nøytral og fokuserte på fred. Dette fredsarbeidet, som fortsatte i mellomkrigstiden og som for alvor tok av etter andre verdenskrig, er noe Norge i etterkrigstiden har holdt fast ved. Den norske politikken har vært preget av et ønske om fredsbevaring og Norge har i grunnen aldri vært et krigs- eller revolusjonsland på samme måte som for eksempel Frankrike. Den kanskje mest «lugubre» fortiden nordmenn kan peke på, er vikingtiden og forfølgelsen av tatere og samer. Sistnevnte har ikke vært en særlig fremtredende del i norsk historielitteratur, men begynte å se dagens lys på 1970- og 1980-tallet. I samme periode ble også den dansk-norske slavehandelen trukket frem som en del av norsk historie. Likevel synes det å være gjennomgående lite litteratur og kunnskap om dette temaet. Én av årsakene kan ligge nettopp i synet på Norge som fredsbevarende nasjon.

I dag er slavehandel sett på som etisk uakseptabelt og er særdeles kritikkverdig. Den dansk-norske transatlantiske slavehandelen blir derfor et veldig mørkt kapittel i norsk historie. Dette mørket kapitlet stemmer ikke overens med den fredsbevarende og tolerante nasjonen vi kjenner til i dag. Dette kan gjøre at denne historien blir veldig fjern fra nordmenns virkelighet, og man kjenner seg ikke igjen i det som har skjedd. Man får ikke noen tilhørighet til det, og det er ikke noe man ønsker å identifisere seg med. Samtidig er det slik at historie skal ha en noe moraliserende effekt, og det er meningen at man skal lære av fortiden. Lærdommen av fortiden handler ikke bare om å unngå å gjøre samme feil som har blitt gjort før, det handler også om å forstå den verden vi lever i. Den manglende omtalen av den dansk-norske slavehandelen kan på denne måten ses på som en slags ansvarsfraskrivelse. Samtidig er det slik at nordmenn i dag ikke kan stå til ansvar for det som ble gjort av andre mennesker under andre samfunnsforhold for 250 år siden.

5.2.1 Norsk eller dansk historie – eller begge deler?

Bildet på neste side viser et utdrag fra kommentarfeltet i VGs artikkel «Norge kan bli saksøkt for slavehandel» fra 11. mars 2014.¹²² Artikkelen ble publisert i forbindelse med at fjorten ledere fra de karibiske øyer møttes og diskuterte hvordan blant annet Danmark og Norge kunne stilles til ansvar for slavehandelen som pågikk i området for nærmere 250 år siden.

¹²² Skjermdump fra kommentarfeltet i VGs artikkel «Norge kan bli saksøkt for slavehandel» 11.03.2014 [online]. Sist aksessert 25.02.2016.

Lars [redacted] · Vekter hos Securitas Norge
 Norge hadde strengt tatt ikke mye å fare med under unionen med Danmark, så at vi plutselig skal stå ansvarlig for dette er vel litt drøyt?
 Liker · Svar · 60 · 11. mars 2014 19:16

Gurdeep [redacted] · Drammen, Norway
 Vi sender inkasso til Danmark.
 Liker · Svar · 18 · 11. mars 2014 19:58

Kenneth [redacted] · Berg videregående skole
 Gurdeep Sandhu - Regress.
 Liker · Svar · 4 · 11. mars 2014 20:49

Kim [redacted]
 Ja den er jeg enig i Lars. Norge fantes jo ikke på den tiden. Det var jo Danmark som gjorde det her. Lukter "kongo-sak" av det her lang vei. (Der de skal kreve 34 milliarder kroner etc. av Norge).....Men på den andre siden av saken, så er det ikke bare de afrikanske landene som har det verst. De som har det enda verre er Indianerne som er blitt frastålet landet sitt. Der 95% av Indianerne er borte pga kolonisering osv. Og hvis vi og skal snakke om dype spor, så har de fleste indianerne som finnes idag alkoholikere!! 😞 Afrika har nå fortsatt kontinentet og folkeslaget "stående".
 Er det noen som skulle ha saksøkt noen, så er det Indianerne som skulle saksøkt Obama og Co
 Liker · Svar · 16 · 11. mars 2014 21:45

Et argument som synes å være gjennomgående når man snakker om årsaker til den manglende omtalen av dansk-norsk slavehandel i norsk historielitteratur, er at Norge i grunnen ikke var delaktig ettersom Danmark var den dominerende parten i unionen. Slik som Kim uttrykker seg i kommentarfeltet om at «Norge fantes jo ikke på den tiden» kan være et syn flere har hva angår unionstiden. Her skal man likevel være forsiktig med å være for påståelig, da det ikke er gjort noen forskning eller undersøkelser om temaet. Likevel er det, når man leser slike kommentarer, lett å dra paralleller til Ernst Sars og hans syn på Norge under unionstiden. Som nevnt i kapittel 4.1.2 var han kritisk til «Skandinavismen» og det positive synet på unionstiden. For ham var det klart at Norge lå i en slags «dvaleliggende» søvn under unionstiden. Med dette mente han at samfunnsutviklingen i Norge og landets historie var mer eller mindre satt på vent. Ved å ha et slikt syn på Norges rolle i denne perioden, kan man – slik som i kommentarene over – argumentere for at nordmenn ikke var ansvarlig for den dansk-norske slavehandelen; Danmark dominerte over Norge i så stor grad at det «lille, ubetydelige» landet ikke hadde innflytelse på den transatlantiske slavehandelen. I denne sammenhengen kan man også poengtere slavehandelen ble styrt fra organer i København, og at det kun var norske enkeltaktører som var involvert. Dermed kan man ikke legge skylden på

Norge ettersom slavehandelen ikke gikk under offentlig norsk politikk og ansvar. Her kan man også se betydningen av allmennforestillingene, og dette er et godt eksempel på at slike allmennforestillinger kan være svært seiglivede og vanskelig å endre når de først har blitt etablerte.

Man kan også her trekke inn kollektiv erindring, som handler om at enkeltpersoner tar til seg en historie og oppfatter den som sin. For nordmenn flest kan det være tilfellet at historien rundt den dansk-norske slavehandelen ikke er *norsk nok*. Historien er dansk-norsk, eller i nordmenns øyne mer dansk enn norsk, ettersom Danmark var den dominerende parten i unionstiden. Samtidig er det nærliggende å tro at for danskene vil denne historien være rent dansk – kanskje ikke norsk i det hele tatt – ettersom «alle var danske» i denne perioden, etter deres syn. I tillegg til dette kan man se på tradisjonen innenfor den nasjonale historieskrivingen i Norge etter 1814. Her har fokuset vært på at historiske hendelser skal behandles ut fra deres betydning for Norge som nasjon, og den nasjonale historieskrivingen har derfor hatt stor betydning for hvordan nordmenn har oppfattet sin nasjon og dens betydning i verden. Hovedvekten på den norske historien ble lagt til vikingtiden og kongesagaene, før vekten skiftet over til lokalhistorie, sosialhistorie og kjønns historie. Ved første øyekast kan det se ut som om den dansk-norske slavehandelen ikke hadde noen særskilt betydning for Norge i det store bildet. Ikke var det store økonomiske vinninger på det, og i dag finnes det svært få fysiske spor etter denne perioden. Dette kan ha bidratt til at kunnskapen og interessen rundt den dansk-norske slavehandelen hos den gjennomsnittlige nordmann har vært liten. Samtidig har den kollektive erindringen bidratt til dette, blant annet gjennom historieskrivingen på 1800-tallet. For nordmenn har den kollektive erindringen blitt koblet til vikingtiden og man har identifisert seg med egenskapene man mente en viking hadde.

Dersom man ser litt nærmere på det norske samfunnet, finner man faktisk fysiske spor etter den dansk-norske slavehandelen. Ett eksempel er det alt nevnte Sukkerhuset i Trondheim. Her kan man finne direkte koblinger til den transatlantiske slavehandelen, da det var her man bearbeidet råsukskeret man fikk fraktet fra de danske koloniene i Vestindia. Likevel er det ikke det som Sukkerhuset i Trondheim er mest kjent for i dag. Da Erich Christian Dahl kjøpte Sukkerhuset i 1851, ble det etter kort tid gjort om til byens berømte ølbryggeri, hvor det ble brygget øl frem til 1984. I dag brukes Sukkerhuset hovedsakelig som serveringssted og

konserterlokale drevet av studenter fra NTNU (tidligere Høgskolen i Sør-Trøndelag).¹²³ Når man ser på hvordan Sukkerhuset blir brukt i dag, og hvilken bakgrunnshistorie som vektlegges, er det lett å glemme den andre historien til dette huset. Her kan man kanskje også trekke inn identitet og tilhørighet, da særlig til byen Trondheim. Trønderhovedstaden er jo kjent for sitt gode Dahls-øl, og dermed blir det mer passende at Sukkerhusets historie knyttes til nettopp ølbryggeri i stedet for dansk-norsk slavehandel.

Man kan si at det er viktig å erkjenne og være bevisst på sitt lands eller sitt folks historie, men det betyr ikke at nordmenn i dag skal stå til ansvar for det som skjedde for over 250 år siden. Likevel er det ingen tvil om at den dansk-norske slavehandelen også er en del av norsk historie, og man kan ikke lenger skyve dette mørke kapitlet over på danskene. Hans Herlofsen og slavegutten Adam, samt Sukkerhuset i Trondheim, er gode eksempler på at også Norge var direkte knyttet til den transatlantiske slavehandelen. I tillegg er de norske guvernørene på Gullkysten, Andreas Wellemsen og Søren Schielderup, eksempler på hvor mye Norge og nordmenn faktisk var involvert i administrasjonen og organisasjonen rundt det hele.

Nordmenn var likevel ikke i flertall på Gullkysten, men i det store bildet skal ikke dette ha noe å si for argumentasjonen om hvorvidt dette er en del av norsk historie eller ei. Dersom man da aksepterer at den dansk-norske slavehandelen er en del av norsk historie, kan man begynne å se på hvordan man skal øke kunnskapen om dette emnet.

5.4 Hvordan øke historiekunnskapen rundt den dansk-norske slavehandelen?

Når man først skal argumentere for at den dansk-norske slavehandelen bør få mer plass i historielitteraturen, bør man også være i stand til å komme med konkrete forslag til hvordan man kan øke historiekunnskapen og -bevisstheten rundt temaet. Man kan si at grunnlaget for en persons historiebevissthet legges i skolen. Det er som oftest der man møter historie på et faglig nivå for første gang. Interessen for historie varierer naturlig nok fra person til person, og det er heller ikke slik at man oppnår den samme historiebevisstheten. Likevel er det å være historiebevisst en del av identiteten. Et naturlig sted å starte for å øke historiebevisstheten blir derfor i historieundervisningen i skolen. Her har ekspertene, lærerne, et stort ansvar for å formidle historiefaget og gjøre det interessant for kommende generasjoner. På videregående skole er historie et eget fag med mange muligheter. Selv om det ikke står mye om den dansk-norske slavehandelen i lærebøkene (i noen lærebøker står det ingenting), kan læreren hente fagstoffet fra andre steder. Læreren er ikke pliktig til å følge læreboka så lenge han eller hun

¹²³ Halvorsen: 24.

holder seg innenfor rammene til kompetansemålene i læreplanen. Her er et lite utvalg av kompetansemål som den dansk-norske slavehandelen kan gå under:

«Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- Finne og vurdere historisk materiale som kilder og bruke det i historiske framstillinger
- Presentere en historisk person og diskutere hvordan samtidige samfunnsrammer påvirket denne personens handlinger (jf. Hans Herlofsen og slavegutten Adam)
- Bruke digitale verktøy til å hente informasjon fra ulike medier og vurdere den kildekritisk i egne framstillinger (jf. www.slavevoyages.org)
- Identifisere ulike historiske forklaringer og diskutere hvordan slike forklaringer kan prege historiske framstillinger (jf. diskusjonen om dansk eller norsk historie)
- Forklare drivkrefter bak den europeiske oversjøiske ekspansjonen og diskutere kulturmøter, sett fra ulike perspektiver».¹²⁴

Man kan tolke kompetansemålene på mange måter, men det er i hvert fall ingen tvil om at man kan støtte seg på kompetansemålene dersom man ønsker å gå dypere inn i den dansk-norske slavehandelen i historieundervisningen. Samtidig er det ikke kun skolen som skal pålegges alt ansvaret for historisk bevissthetsdannelse. Dette må også skje utenfor skolen, og her kan man nevne museum, filmer, dokumentarer, nettsider, minnesmerker og spesifikke foredrag som eksempler på dannelse av historiebevissthet utenfor skolen. Når det kommer til film om temaet, er det verdt å nevne den danske filmen *Guldkysten* fra 2015 med Jakob Oftebro i hovedrollen. Denne filmen er inspirert av dagboken og brevene til den danske kjøpmannen Wulff Joseph Wulff som dro til Gullkysten i 1836 som koloniembetsmann.¹²⁵ I filmen er hans liv og virke riktignok blitt endret på, da han i filmen blir fremstilt som Frederik Wulff, en dansk botaniker som på Gullkysten oppdager at slavehandelen fortsatt er i gang på tross av slaveforbudet fra 1807. Denne filmen økte interessen rundt den dansk-norske slavehandelen og det ble blant annet gjort et innslag om Norges rolle i den transatlantiske slavehandelen i radioprogrammet *Norgesglasset* på NRK P1 14. januar 2016. Dette viser at film – og radio – kan være med på å øke historiebevisstheten og -kunnskapen blant folk, og skape en interesse rundt et mindre kjent tema. Dette kan knyttes opp mot den sosiale minneproduksjonen som nevnt i kapittel 2.2, og viser hvordan et samfunn som helhet kan forstå fortiden på.

¹²⁴ Utdanningsdirektoratet: *LK07, Læreplan i historie – fellesfag i studieforberedende utdanningsprogram*.

¹²⁵ Carl Behrens: *Da Guinea var dansk: Wulff Joseph Wulffs breve og dagbogsopptegnelser fra Guldkysten 1836–1842*. København 1917: 9–14.

Oppsummering

Historie er viktig blant annet på grunn av dens identitets- og tilhørighetsforhold, på grunn av dannelsesaspektet, og på grunn av dens moralske effekt. Historie kan brukes til å skape tilhørighet og et felles bånd hos et folk, slik som norske historikere gjorde på 1800-tallet da de ønsket å finne det de anså som «det ekte norske». Dagens Norge er et flerkulturelt samfunn hvor landets innbyggere har forskjellig kulturell og etnisk bakgrunn. Dette kan påvirke den kollektive erindringen på en slik måte at det er vanskelig å etablere en felles historisk plattform for alle nordmenn. På denne måten er den dansk-norske slavehandelen vanskelig å forholde seg til, ettersom historien blir for fjern og uidentifiserbar for dagens nordmenn. Den dansk-norske slavehandelen er et mørkt kapittel i norgeshistorien, og noe man kanskje ikke ønsker å erkjenne, og dermed kan den manglende omtalen ses på som en slags ansvarsfraskrivelse. I tillegg brukes argumentet om at Norge var underlagt Danmark på den tiden og dermed ikke ansvarlig, til tross for at det var norske enkeltaktører innblandet i den dansk-norske slavehandelen. Historien blir derfor ikke *norsk nok*, selv om man kan finne fysiske spor i Norge etter den dansk-norske slavehandelen, som for eksempel Sukkerhuset i Trondheim.

Kapittel 6: Avslutning

Denne oppgaven har gitt en historisk fremstilling av den dansk-norske transatlantiske slavehandelen og forsøkt å komme med årsaker til hvorfor denne delen av norsk historie har blitt lite omtalt i norsk og dansk historielitteratur. Fremstillingen har blant annet kastet lys på Norges rolle i den dansk-norske slavehandelen, samtidig som det har blitt redegjort for slavehandelen på en mer generell basis. Videre har oppgaven blitt satt inn i en teoretisk ramme, for så å drøfte årsaker til den manglende omtalen av den dansk-norske slavehandelen i norsk historielitteratur. Dette har blitt gjort ved å analysere utviklingen innenfor den norske historieskrivingen samt norske læreplaner og lærebøker i skolen, for så å sette dette inn i den teoretiske rammen. Diskusjonen har gått videre inn i viktigheten av historie og om hvorvidt denne historien er norsk eller dansk, før oppgaven ble avsluttet med forslag til hvordan man kan øke historiekunnskapen og -bevisstheten rundt den dansk-norske slavehandelen. Dette kapitlet skal gi et sammendrag av hele oppgaven og løfte frem de viktigste punktene som vil føre til en konklusjon på problemstillingen «Hvorfor er den dansk-norske transatlantiske slavehandelen et lite omtalt emne i den norske og danske historielitteraturen?».

6.1 Sammendrag

I samarbeid med kong Kristian 4. ble Det ostindiske Kompagni grunnlagt mot slutten av 1615 av nederlenderne Jan de Willum og Herman Rosenkrantz. Dermed var Danmark-Norge på vei til å ta del i den transatlantiske slavehandelen. Dette skjedde dog ikke før i 1697 under ledelse av Det vestindisk-guineanske Kompagni. Slavene var som regel krigsfanger etter kriger mellom de lokale stammene og ble fraktet fra innlandet i Afrika til kysten. På slavefortet Christiansborg på Gullkysten ble de afrikanske slavene oppbevart i såkalte slavekasser før de ble sendt videre med skip over til de danske koloniene i Vestindia: St. Croix, St. Thomas og St. Jan. Reisen over Atlanterhavet var derimot ingen behagelig reise for slavene. De var stuet tett sammen under dekk, og fikk kun akkurat nok mat og drikke til at de skulle overleve. Likevel var det mange som døde underveis på grunn av matmangel, kvalning og noen hoppet også over bord i frykt for hva som ventet dem ved slutten av overfarten. På koloniene i Vestindia ble slavene satt til å arbeide på sukkerplantasjer, hvor råsukskeret ble fraktet til sukkerraffinerier i Danmark og Norge. Ett av disse sukkerraffineriene var plassert i Trondheim og fikk navnet Sukkerhuset. Det hendte også at slaver ble fraktet med skip til Skandinavia. I 1782 hadde kjøpmannen Hans Herlofsen fra Arendal kjøpt slavegutten Adam, men etter noen år ble Adam satt fri på grunn av at byfogden i Arendal mente at et menneske ikke kunne eie et annet menneske mot sin vilje. Det moralske problemet med slavehandelen begynte dermed å slå rot. I 1803 trådte forbudet mot slavehandel i kraft i Danmark-Norge, og

ble med dette den første av kolonimaktene som forbød denne type handel. Det moralske elementet spilte en rolle i denne avgjørelsen, men tyngden i avgjørelsen lå i de manglende økonomiske vinningene på plantasjene. På Gullkysten var det også flere nordmenn som arbeidet innenfor administrasjonen, og her kan man trekke frem Cornelius Pettersøn, Andreas Wellemsen og Søren Schielderup. De to sistnevnte var guvernører på Gullkysten på 1720- og 1730-tallet.

Historie er viktig. Historie som mentalitet er tett knyttet til identitet. Hvordan man identifiserer seg med historie henger også sammen med hvor historiebevisst man er. Dette er fordi at å vite hvem vi var bekrefter hvem vi er. Historiebevissthet og identitet er derfor i tråd med historisismen; all utvikling i samfunnet er et produkt av historisk gitte betingelser, og man må ha kjennskap til disse betingelsene for å kunne forklare samfunnet slik det er i dag. Fortid og fremtid henger på denne måten sammen. Når man snakker om historie som identitet, er det også viktig å se på den kollektive erindringen som en del av dette. Det innebærer at en person tar til seg en historie og gjør den til sin. Den kollektive erindringen er naturlig nok svært selektiv, da den gjenspeiler identitetsfølelsen til en person. Når det kommer til hvordan man forstår historie, er det ekspertvirksomheten, selve historiefaget, som har systematisert historieformidlingen og bidratt til historieforståelsen. Læreplanarbeid og lærere kan også knyttes opp mot denne ekspertvirksomheten, da de mer eller mindre bestemmer hvilke(n) historie(r) som skal formidles til elevene i skolen.

Innenfor historie som identitet, er det også naturlig å snakke om nasjonal identitet. Denne identiteten er sammensatt av ulike sosiale roller som innebærer kjønn, territorium, sosio-økonomisk klasse, religion, etnisitet og familie/opphav. Det er en omfattende debatt om og i hvilken grad man skilte mellom hva som var norsk og dansk i unionstiden. Et lite indisium på hvordan dette kan ha vært finner man i dagboken til den norske matrosen Niels Trosners fra perioden 1710–1714, hvor han tydelig skiller mellom nordmenn og dansker om bord på den dansk-norske flåten. Man hadde øyensynlig en norsk identitet i unionstiden, men blant embetsstanden kunne skillet mellom norsk og dansk være flytende, da en dansk far kunne ha en norsk sønn eller omvendt. Det ble også ansatt flere nordmenn i sentraladministrasjonen mot slutten av unionstiden. Den nasjonale identiteten blir forsterket ved kriser, og krigen 1807–1814 bidro til økt patriotisme blant den dansk-norske embetsstanden og knyttet sterkere bånd mellom det danske og norske elitemiljøet. Selve begrepet patriotisme ble mer politisert i Norge etter 1814, og ble hyppig brukt i forbindelse med styrking av det norske fellesskapet for å bygge oppunder fedrelandskjærligheten. Utviklingen av kulturnasjonalismen og

nasjonalromantikken på 1800-tallet bidro til å forme en moderne norsk nasjonalfølelse. I forbindelse med dette ble den norske bondebefolkningen fremhevet, ettersom man ønsket å «viske ut» de danske impulsene. Kulturutviklingen i Norge etter 1814 har også hatt stor innvirkning på historieskrivingens utvikling fra samme år og frem til i dag.

Etter unionsoppløsningen var det en gruppe historikere som gjorde seg gjeldende i arbeidet med å skrive Norges historie – «Generasjonen av 1814». For denne gruppen var det viktig å distansere seg fra dansketiden og bygge opp en norsk, nasjonal selvfølelse. Derfor ble historieskrivingen konsentrert rundt tiden før unionen med Danmark; vikingtiden, kongesagaene og middelalderen ble følgelig viet større plass. «Generasjonen av 1814» bidro til å forme viktige elementer i den nasjonale rammen for historieskriving som ble mer gjeldende utover i århundret. Den hadde også tematiske likheter med den norske historiske skolen fra perioden 1830–1860, men tilnærming og metode var svært forskjellig mellom disse. Den norske historiske skolen arbeidet mer systematisk ut fra kildekritiske prinsipper, mens hos «Generasjonen av 1814» ble denne kildekritikken overskygget av de ideologiske sidene ved historieskrivingen. De ble derfor kritisert for sin manglende kildekritiske sans, og i siste halvdel av 1800-tallet gjorde «Skandinavismen» seg gjeldende. Denne retningen førte med seg et mer positivt syn på unionstiden, og man aksepterte at en union med Danmark var uunngåelig på grunn av Norges svake posisjon mot slutten av 1300-tallet. Ernst Sars var en av kritikerne av dette; han mente at Norge lå i en slags «dvalelignende søvn» i dansketiden og at landet reiste seg etter 1814 og ble mektigere. Denne nasjonale dreiningen ble videreført ved århundreskiftet, men etter andre verdenskrig tok historieskrivingen en annen vending. Nå skulle man gå dypere inn i lokalhistorien, samtidig som samfunnsutviklingen innenfor fredsarbeid og gjenoppbygging også påvirket historieskrivingen. 1960-tallet var preget av mikrohistorie, mens 1970- og 1980-tallet var preget av henholdsvis sosialhistorie og kjønns historie.

Lærebøkene i historie for skolen har også vært preget av samfunnsstrømninger og utviklingen innenfor historieskrivingen. Etter unionsoppløsningen med Sverige i 1905 fremhevet lærebøkene Norges selvstendige posisjon. I sammenheng med den økende interessen for sosialhistorie på 1970- og 1980-tallet, ble skyggesidene ved Norges historie trukket frem som følge av læreplanene M74 og M87. Det er ikke før i 1988 at den dansk-norske slavehandelen blir beskrevet i en lærebok i historie for skolen. I forbindelse med de nye læreplanene ble det stilt krav om mer kildearbeid i skolen og kritisk dannelse hos elevene. Ved årtusenskiftet ble det kritiske blikket rettet mer mot nasjonalfølelsen og fedrelandskjærligheten som hadde

preget Norge i de to foregående århundrene. Dette ble nå assosiert med nasjonalisme og rasisme, og tidligere positivt ladede nasjonalsymboler i lærebøker fra omkring 1900 ble nå satt i en negativ sammenheng. Etter Kunnskapsløftet i 2006 ble flere lærebøker i historie revidert og det ble rettet opp faglige feil. I lærebøkene i historie i skolen i dag ser man at det er lagt mer vekt på faghistorisk forskning med kildekritikk som grunnlag.

Historieskrivingens utvikling i Danmark har flere likheter med den i Norge. Den danske historiografien på 1800-tallet var også preget av historiefagets tette tilknytning til fremveksten av nasjonalstaten. Danmark var likevel opptatt av å opprettholde en kulturell forbindelse med Norge. Forskning som har blitt gjort i forbindelse med slavehandel og kolonier, har båret preg av en tanke om en dansk «nasjonalstat» gjennom historien og at «alle var danske» i Danmark-Norge. Dette skjedde likevel ikke før på 1940-tallet, da Danmark var under tysk okkupasjon. Synet på Norge på 1800-tallet var annerledes; ettersom tapet av Norge var en ydmykelse for Danmark, begynte man å fornekte båndene man hadde til landet. Dette skjedde parallelt med at Norge begynte med gjenoppbyggingen av den norske nasjonalfølelsen, og det ble også viktig for Danmark å finne igjen «det ekte danske». I tiden etter 1814 forsøkte dermed begge landene å fortrenge unionstiden, og dette må ha hatt innvirkning på formidlingen av historien rundt den dansk-norske slavehandelen.

6.2 Konklusjon

Den dansk-norske slavehandelen har, uten tvil, blitt lite behandlet som en del av norsk historie. Det ser man tydelig dersom man sammenligner denne historien med for eksempel historien om vikingtiden eller andre verdenskrig. Innledningsvis ble det stilt spørsmål ved nettopp dette: Hvorfor er den dansk-norske slavehandelen et lite omtalt emne i den norske og danske historielitteraturen? Denne masteroppgaven har forsøkt å komme med forklaringer til denne problemstillingen.

Årsaken til den mangelfulle omtalen av den dansk-norske slavehandelen er sammensatt. Den mest tydelige årsaken finner man ved å se på historieskrivingens utvikling fra unionen ble oppløst i 1814 til i dag. Historieskriving skjer i symbiose med samfunnsutviklinger, noe som gjør at historiefremidlingen gjenspeiler samfunnets behov – enten det er for å legitimere noe, finne forklaringer bak samfunnsfunksjoner eller -systemer, eller for å forstå og forklare bakgrunnen til et folkeslag og etablere en form for nasjonal stolthet. Dette med det nasjonale, den nasjonale stoltheten, har vært utslagsgivende når det kommer til norsk historiefremidling. På 1800-tallet vokste nasjonalromantikken i Norge så vel som i andre europeiske land. I en tid hvor det var viktig å finne det særegne norske etter en lang periode i union med Danmark,

hvor Norge nå var i union med Sverige, kan man ikke klandre datidens historieskrivere for at de ønsket å se tilbake på Norges storhetstid når de skulle formidle den norske historien.

Utviklingen innenfor historieskrivingen har naturlig nok påvirket lærebøkene i historie i skolen. I forbindelse med denne oppgaven ble det lett etter fagstoff om den dansk-norske slavehandelen i norske lærebøker i historie, og det viste seg at det første møtet med Danmark-Norges slavehandel i lærebøkene ikke finner sted før i 1988. Årsaken til at man ikke møter denne historien før dette året har sammenheng med blant annet samfunnsutviklingen etter andre verdenskrig. Det ble fokusert mer på fredsarbeid, samhold og gjenoppbygging etter krigen samt utvikling av velferdsstaten. I tillegg var det viktig å bygge på det norske, denne gang i retning av veldedighet og fredsbevaring. Samtidig dreide historieforskningen seg mer om det lokale og mikrohistorie var i søkelyset. Etter M74 og M87 ble det gjort endringer i historiefaget i skolen, og kritisk dannelse og systematisk kildearbeid ble satt på dagsorden. På denne måten ser man at samfunnsutviklingen har mye å si for hvordan man forsker på og formidler historie, og dermed har utviklingen innenfor både historieskriving og samfunn hatt stor innvirkning på formidlingen av den dansk-norske slavehandelen.

Identitet, mentalitet og kollektiv erindring er også elementer som har spilt en rolle i denne sammenhengen. Norge er i dag et flerkulturelt samfunn med innbyggere av ulikt opphav og ulik kulturell bakgrunn. Samtidig er det 250–300 år siden slavehandelen fant sted, noe som gjør at denne historien blir for fjern for de fleste. Det er her den kollektive erindringen og identitetsfølelsen spiller en rolle. Med et flerkulturelt samfunn kan det bli problematisk å finne en felles historisk bakgrunn for nordmenn i dagens Norge. Derfor blir denne delen av norgeshistorien vanskelig å identifisere seg med. Historiebevissthet er også svært individuelt, og man identifiserer seg med historie på forskjellige måter. Alle disse elementene kan være årsaker til at historieskrivingen ikke har blitt konsentrert noe særlig rundt den dansk-norske slavehandelen, da den har hatt en tendens til å bli regnet som dansk og ikke norsk. Et annet argument som har blitt brukt i forbindelse med dette er at Danmark var den dominerende parten i unionen, og at ansvaret for den dansk-norske slavehandelen derfor bør legges over på danskene. Her kan det følgelig argumenteres for at det har skjedd en slags ansvarsfraskrivelse angående historien om den dansk-norske slavehandelen.

Den manglende omtalen av den dansk-norske slavehandelen i norsk og dansk historielitteratur beror altså på flere ting; utvikling innenfor samfunn og historieskriving, identitetsfølelse, ansvarsfraskrivelse og måten historie blir formidlet på med ekspertvirksomheten i spissen. Noen av disse årsakene kan nok diskuteres nærmere, men det er det ikke rom for i denne

oppgaven. Problemstillingen i denne oppgaven er, etter min mening, interessant og også noe aktuell, da filmen *Guldkysten* kom på norske kinoer i januar i år og interessen rundt denne historien forhåpentligvis økte. Denne oppgaven har ikke bare fått frem den dansk-norske slavehandelen og hva den dreide seg om og hvilke koblinger den har til Norge, men den har også belyst hvordan historie blir formidlet. Denne vinklingen kan være interessant å ta med videre, for eksempel i historieundervisningen i skolen når man skal lære elevene kildekritisk arbeid og historiebruk.

6.2 Profesjonsrelevans

Denne masteroppgaven om manglende omtale av dansk-norsk slavehandel i norsk og dansk historielitteratur har tydelige koblinger til lærerprofesjonen. Det har blitt argumentert for at denne historien er en del av Norges historie og derfor bør få innpass i lærebøker i historie i skolen. I tillegg ble det i kapittel 5.4 tatt opp litt mer konkrete forslag til hvordan man kan bruke den dansk-norske slavehandelen i undervisningen samt påpekt hvilke kompetansemål man kan sette dette temaet under. Den dansk-norske slavehandelen og det triangulære handelsmønsteret gir et bilde på hvordan Norge også var en del av en global handelsrute selv om landet var underlagt Danmark på den tiden. Som nevnt tidligere, er det også viktig å ta med skyggesidene av Norges historie. Dette bidrar til å legge grunnlag for elevenes moralske verdier samt deres kritiske sans og danning. Samtidig er det ikke bare selve historien som bør formidles. For at elevene skal kunne få en dypere forståelse av hva historie er og hvordan historiefaget utvikles, kan det være hensiktsmessig å bruke den dansk-norske slavehandelen som et eksempel på historiebruk. Her kan man se på hvilke samfunnsstrømninger som har bidratt til historieskrivingens utvikling, og på denne måten få et annet innblikk i hvordan historie skapes. Dette gjør at elevene får bredere kunnskap om hvordan samfunn og historie henger sammen, og kan også være en bidragsyter til utviklingen av elevenes kildekritiske sans.

Litteratur

- Andersen, Dan H. (2005) *Mandsmod og kongegunst. En biografi om Peter Wessel Tordenskiold*. København: Aschehoug.
- Behrens, Carl (1917) *Da Guinea var dansk. Wulff Joseph Wulffs breve og dagbogoptegnelser fra Guldkysten 1836–1842*. København: Nyt Nordisk Forlag.
- Berntsen, Hasse: «21 millioner slaver i dag», *FN*, 02.12.2014 [online]. Tilgjengelig fra: <http://www.fn.no/Aktuelt/Nyheter/21-millioner-slaver-i-dag>. Sist aksessert 16.03.2016.
- Dahl, Ottar (1970) *Norsk historieforskning i det 19. og 20. århundre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eikeland, Halvdan (2013) *Historie og demokratisk dannelse. En innføring i historiedidaktikk, historiebruk og historiefremstilling*. Kristiansand: Portal forlag.
- Eltis, David og Richardson, David (2010) *Atlas of the Transatlantic Slave Trade*. London: Yale University Press.
- Eltis, David og Engerman, Stanley L. (2011) *The Cambridge World History of Slavery, volume 3: AD 1420 – AD 1804*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eriksen, Anne (1999) *Historie, minne og myte*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Glenthøj, Rasmus (2012) *Skilsmissen. Dansk og norsk identitet før og etter 1814*. Odense: Syddansk universitetsforlag.
- Gøbel, Erik (1980) «Danske oversøiske handelskompagnier i 17. og 18. århundrede. En forskningsoversigt» i *Fortid og Nutid*, vol. 28: 535–569. København.
- Hansejordnet, Harald (1988) *Historie – samfunnsfag for ungdomstrinnet*. Oslo: Samlaget.
- Hæreid, Jens (1903) *Norges historie fortalt for skole og hjem*. Kristiania.
- Kirke- og undervisningsdepartementet (1987) *Mønsterplan for grunnskolen – M87*. Oslo: Aschehoug.
- Kjeldstadli, Knut (1999) *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kjerland, Kirsten Alsaker og Bang, Anne (2002) *Nordmenn i Afrika – afrikanere i Norge*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Kristensen, Bent Egaa (2007) *Historisk metode. En indføring i historieforskningens grunnleggende prinsipper*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lowenthal, David (1985) *The Past is a Foreign Country*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Melve, Leidulf (2010) *Historie. Historieskriving frå antikken til i dag*. Oslo: Dreyers forlag.
- Nørregaard, Georg (1966) *Vore gamle tropekolonier bind 8. Guldkysten: de danske etableringer i Guinea*. København: Fremad.

- Opsahl, Erik (2002) «Norge [...] thette rige som vort federne rige og land», *Historisk tidsskrift* 01/2002, vol. 81.
- Pax Forlag: «Om forlaget», u. å. [online]. Tilgjengelig fra: <http://www.pax.no/om-forlaget.328201.no.html>. Sist aksessert 16.04.2016.
- Rian, Øystein (2003) *Embetsstanden i dansketida*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Rian, Øystein (2014) *Sensuren i Danmark-Norge. Vilkårene for offentlige yringer 1536–1814*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sandmo, Erling (2014) *Tid for historie. En bok om historiske spørsmål*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Schackt, Jon (2016) «Kultur», *Store norske leksikon* [online]. Tilgjengelig fra <https://snl.no/kultur>. Sist aksessert 07.05.2016.
- Schiefloe, Per Morten (19.05.2006) «Metodologisk nasjonalisme», *Adresseavisen Lokalt*, 19.05.2006 [online]. Tilgjengelig fra: <http://www.webavisen.no/artikkel/1855852/metodologisk-nasjonalisme.htm>. Sist aksessert 19.05.2015.
- Scocozza, Benito (1990) *Ved afgrundens rand 1600–1700*. Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie, bind 8. København.
- Slavevoyages.org: grafer og tabeller [online]. Tilgjengelig fra: <http://slavevoyages.org/>.
- Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books.
- Store norske leksikon (2014) «Norges flagg» [online]. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Norges_flagg. Sist aksessert 07.05.2016.
- Svendsen, Trond Olav (2016) «Historisisme», *Store norske leksikon* [online]. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/historisisme>. Sist aksessert 08.02.2016.
- Svendsen, Åsmund (u. å.) «Halvdan Koht», *Norsk biografisk leksikon* [online]. Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Halvdan_Koht. Sist aksessert 09.05.2016.
- Svensli, Fredrik Hyrum: «Slik levde nordmennene som deltok i slavehandelen i Afrika», *Aftenposten* 02.06.2014 [online]. Tilgjengelig fra: <http://www.aftenposten.no/viten/Slik-levde-nordmennene-som-deltok-i-slavehandelen-i-Afrika-7589120.html>. Sist aksessert 25.02.2016.
- Von der Fehr, Anne Lise: «Norge kan bli saksøkt for slavehandel», *VG*, 11.03.2014 [online]. Tilgjengelig fra: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/norge-kan-bli-saksoekt-for-slavehandel/a/10146080/>. Sist aksessert 25.02.2016.